МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра соціальної педагогіки, соціальної роботи та консультування

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Галина БОНДАРЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ»

Виконала: студентка 4 курсу, 1 групи з/ф
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо–професійна програма: Соціальна робота
(Соціально–психологічне консультування)
Степова Інна
Науковий керівник**:** к. пед. н., доц. **Підвальна Юлія**
Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
Кравченко Оксана

Умань – 2026 року

АНОТАЦІЯ

Степова Інна. Організація та оптимізація волонтерської діяльності в сучасних умовах.

Кваліфікаційна робота першого (бакалаврського) рівня вищої освіти на правах рукопису. Спеціальність 231 Соціальна робота. Умань, 2026.

У роботі досліджено організацію та оптимізацію волонтерської діяльності в сучасних умовах. Розкрито сутність волонтерської діяльності, її основні напрями, принципи та особливості функціонування в сучасному суспільстві. Уточнено та проаналізовано ключові поняття дослідження, зокрема: «волонтерська діяльність», «волонтерство», «соціальна робота», «організація волонтерської діяльності», «оптимізація волонтерської діяльності». Проаналізовано значення волонтерської діяльності у вирішенні соціальних проблем, підтримці вразливих категорій населення та розвитку громадянського суспільства. Особливу увагу приділено визначенню ефективних форм, методів і технологій організації та оптимізації волонтерської діяльності в сучасних умовах.

Актуальність роботи зумовлена зростанням ролі волонтерської діяльності в умовах сучасних соціальних викликів, необхідністю вдосконалення організації волонтерської роботи та підвищення ефективності діяльності волонтерських організацій. Важливим є впровадження сучасних підходів до координації волонтерської діяльності, розвитку мотивації волонтерів, удосконалення системи підготовки та підтримки учасників волонтерського руху.

Мета дослідження полягає полягає у вивченні особливостей організації волонтерської діяльності в сучасних умовах та визначенні шляхів її оптимізації.

Методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукової літератури; анкетування, бесіди, спостереження; методи кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

Одержані результати дали змогу визначити особливості організації волонтерської діяльності та чинники, що впливають на її ефективність у сучасних умовах. Встановлено значення комплексного підходу до координації волонтерської роботи, розвитку професійних і комунікативних навичок

волонтерів та підвищення рівня їх мотивації. Обґрунтовано ефективність використання тренінгів, інформаційно-просвітницьких заходів, інтерактивних методів роботи та сучасних технологій управління волонтерською діяльністю.

Ключові слова: волонтерська діяльність, волонтерство, соціальна робота, організація волонтерської діяльності, оптимізація волонтерської діяльності, волонтерський рух, соціальна підтримка, громадянське суспільство.

ABSTRACT

Stepova Inna. Organization and Optimization of Volunteer Activity in Modern Conditions.

Qualification paper for the first (Bachelor's) level of higher education submitted as a manuscript. Specialty 231 Social Work. Uman, 2026.

The paper examines the organization and optimization of volunteer activity in modern conditions. The essence of volunteer activity, its main directions, principles, and peculiarities of functioning in modern society are revealed. The key concepts of the study are clarified and analyzed, including: "volunteer activity", "volunteering", "social work", "organization of volunteer activity", and "optimization of volunteer activity". The importance of volunteer activity in solving social problems, supporting vulnerable population groups, and developing civil society is analyzed. Particular attention is paid to identifying effective forms, methods, and technologies for organizing and optimizing volunteer activity in modern conditions.

The relevance of the study is determined by the growing role of volunteer activity in the context of modern social challenges, the need to improve the organization of volunteer work, and increase the effectiveness of volunteer organizations. It is important to implement modern approaches to coordinating volunteer activities, developing volunteers' motivation, and improving the system of training and support for participants in the volunteer movement.

The purpose of the study is to examine the peculiarities of organizing volunteer activity in modern conditions and to determine ways of its optimization.

Research methods: analysis, synthesis, generalization, and systematization of scientific literature; questionnaires, interviews, observations; methods of quantitative and qualitative analysis of research results.

The obtained results made it possible to identify the peculiarities of organizing volunteer activity and the factors influencing its effectiveness in modern conditions. The importance of a comprehensive approach to coordinating volunteer work, developing volunteers' professional and communicative skills, and increasing their motivation has been established. The effectiveness of trainings, informational and educational activities, interactive working methods, and modern technologies of volunteer activity management has been substantiated.

Keywords: volunteer activity, volunteering, social work, organization of volunteer activity, optimization of volunteer activity, volunteer movement, social support, civil society.

ЗМІСТ	
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	11
Види, форми та класифікація волонтерської діяльності в Україні	11
Нормативно-правове забезпечення волонтерства в Україні	14
Волонтерська діяльність як складова частина соціальної роботи	25
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	32
2.1 Волонтерська діяльність в громадських та благодійних організаціях	32
2.2. Особливості організації волонтерської діяльності в умовах воєнного стану	39
2.3. Шляхи оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні (на прикладі волонтерських програм)	51
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми дослідження Зумовлена сучасними суспільними викликами, які постали перед Україною в умовах соціально-економічної нестабільності, військової агресії, гуманітарних криз та необхідності консолідації громадянського суспільства. У період посилення зовнішніх і внутрішніх загроз особливого значення набуває здатність суспільства оперативно реагувати на проблеми, забезпечувати підтримку вразливих категорій населення та мобілізувати внутрішні ресурси держави. Саме волонтерська діяльність стала одним із найефективніших механізмів соціальної взаємодії, взаємодопомоги та громадянської активності.

Події Революції Гідності, а також військова агресія проти України продемонстрували важливу роль волонтерського руху у підтримці населення, військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, дітей, людей похилого віку та інших соціально вразливих груп. Волонтерство стало не лише формою добровільної допомоги, а й потужним чинником розвитку громадянського суспільства, соціальної згуртованості та національної єдності. У сучасних умовах волонтери здійснюють гуманітарну, соціальну, психологічну, інформаційну та просвітницьку діяльність, активно взаємодіючи з державними структурами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Особливої актуальності набуває питання організації та оптимізації волонтерської діяльності, оскільки ефективність волонтерської роботи значною мірою залежить від належної координації, планування, управління ресурсами, професійної підготовки волонтерів та впровадження сучасних методів соціальної роботи. Зростання масштабів волонтерського руху потребує удосконалення

механізмів його функціонування, пошуку нових форм організації діяльності, підвищення мотивації волонтерів та забезпечення їх психологічної підтримки.

Крім того, волонтерська діяльність сьогодні є важливим засобом формування соціальної відповідальності, активної громадянської позиції та професійного становлення молоді, зокрема майбутніх фахівців соціальної сфери. Участь у волонтерських ініціативах сприяє розвитку комунікативних навичок, емпатії, організаторських здібностей, лідерських якостей та практичного досвіду взаємодії з різними категоріями населення.

Отже, актуальність дослідження полягає у необхідності наукового осмислення особливостей організації волонтерської діяльності в сучасних умовах, визначення ефективних шляхів її оптимізації, удосконалення форм і методів роботи волонтерів, а також посилення ролі волонтерського руху у забезпеченні соціальної підтримки населення та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Велику кількість досліджень у сучасній науці присвячено розгляду різних форм соціальної практики волонтерства. Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду добровольчої діяльності представлений у працях таких науковців, як Д. Горєлов, Л. Сікорська, Т. Лях, К. Павлюк, І. Тохтарова, М. Чайка та інших. У своїх дослідженнях автори висвітлюють особливості розвитку волонтерського руху, організаційні засади волонтерської діяльності, мотивацію волонтерів, а також соціальне значення добровільної допомоги в умовах суспільних трансформацій.

Особливості становлення громадянського суспільства в Україні розглядаються у працях вітчизняних соціологів О. Балакірєвої, М. Шульги, І. Бекешкіної, Є. Головахи, О. Резніка, В. Степаненка та інших учених. Значну увагу дослідники приділяють ролі громадянської активності, самоорганізації населення та волонтерського руху у процесах демократичного розвитку держави. Серед сучасних досліджень з питань волонтерства особливе місце займають емпіричні дослідження Інституту соціології НАН України, Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, а також наукові розвідки Київського

міжнародного інституту соціології, присвячені вивченню рівня залученості громадян до волонтерської діяльності, суспільної довіри до волонтерів та тенденцій розвитку волонтерського руху в Україні.

Попри значну кількість наукових праць, проблема організації та оптимізації волонтерської діяльності в сучасних умовах потребує подальшого комплексного дослідження. Особливо актуальним залишається вивчення ефективних механізмів координації волонтерської роботи, використання сучасних технологій управління волонтерськими ініціативами, підвищення ефективності взаємодії між державними установами, громадськими організаціями та волонтерськими об'єднаннями, а також визначення шляхів підвищення результативності волонтерської діяльності в умовах сучасних суспільних викликів.

Таким чином, актуальність проблеми і недостатність її вивчення зумовили вибір теми дослідження **«Організація та оптимізація волонтерської діяльності в сучасних умовах».**

Мета дослідження – полягає у вивченні особливостей організації волонтерської діяльності в сучасних умовах та визначенні шляхів її оптимізації.

Відповідно до теми та мети дослідження окреслено такі завдання:

1. Розкрити теоретичні основи організації волонтерської діяльності в сучасних умовах.
2. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення та роль волонтерської діяльності у системі соціальної роботи.
3. Дослідити особливості організації волонтерської діяльності в громадських і благодійних організаціях в умовах воєнного стану.
4. Визначити шляхи оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні.

Об'єкт дослідження – волонтерська діяльність у сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Предмет дослідження – особливості організації та шляхи оптимізації волонтерської діяльності в сучасних умовах.

Методи дослідження: теоретичні методи включали аналіз наукової літератури з проблем організації та оптимізації волонтерської діяльності в сучасних умовах; емпіричні методи передбачали вивчення практичного досвіду діяльності волонтерських організацій, громадських об'єднань і благодійних фондів шляхом спостереження та узагальнення їх роботи; елементи аналізу практичного досвіду були спрямовані на визначення ефективності форм і методів організації волонтерської діяльності, особливостей взаємодії учасників волонтерського руху та умов підвищення результативності волонтерських ініціатив у сучасних умовах.

Експериментальна база дослідження. Експериментальною базою для проведення дослідження було обрано Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради.

Теоретичне значення полягає в тому, що його результати можуть бути використані для поглиблення та вдосконалення теоретичних підходів до розуміння проблеми профілактики булінгу серед підлітків в умовах закладу освіти. Вони сприяють уточненню сутності булінгу, його причин, форм прояву та наслідків для психоемоційного розвитку підлітків, а також визначенню ролі соціального педагога, психолога й педагогічного колективу у створенні безпечного освітнього середовища. Крім того, отримані результати можуть стати основою для розробки профілактичних програм, тренінгів, виховних заходів і методичних рекомендацій щодо попередження булінгу серед учнівської молоді. Вони також можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів та педагогів у закладах вищої освіти, що сприятиме формуванню у них практичних умінь і навичок щодо виявлення, профілактики та подолання булінгу в освітньому середовищі.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання в діяльності закладів освіти з метою підвищення ефективності профілактики булінгу серед підлітків та створення безпечного освітнього середовища. Отримані результати можуть бути застосовані у роботі соціальних педагогів, практичних психологів, класних керівників і педагогічних працівників

для організації профілактичних заходів, тренінгів, виховних годин та програм, спрямованих на попередження проявів булінгу серед учнівської молоді. Матеріали дослідження можуть бути використані адміністрацією закладів освіти, фахівцями соціально-психологічної служби та педагогами-практиками для вдосконалення системи профілактичної роботи, розвитку навичок ненасильницького спілкування, формування толерантності та позитивного психологічного клімату в учнівському колективі. Крім того, результати дослідження можуть бути корисними у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, соціальних педагогів і психологів у закладах вищої освіти, сприяючи формуванню у них практичних умінь щодо виявлення, попередження та подолання булінгу в освітньому середовищі.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступах на конференціях і семінарах різного рівня, а саме: *всеукраїнських* – Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 19 листопада 2025 р.).

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки соціальної роботи та консультування Уманського національного університету.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 1 тези доповідей автора.

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 78 сторінок, основного тексту – 74 сторінки, список використаних джерел становить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Види, форми та класифікація волонтерської діяльності в Україні

За останні роки волонтерський рух став надзвичайно популярним серед молоді та різних верств населення України. Особливої актуальності волонтерська діяльність набула в умовах соціально-економічних труднощів, пандемії та військових викликів, що постали перед українським суспільством.

Масштаби та роль волонтерського руху в Україні вражають, адже для багатьох людей волонтерство стало не лише формою допомоги іншим, а й способом життя, самореалізації та проявом громадянської відповідальності. Волонтери об’єднуються навколо спільних цінностей, знаходять однодумців у різних куточках світу та активно долучаються до вирішення суспільно важливих проблем.

Основою волонтерської діяльності є певні принципи, яких дотримуються волонтери у своїй роботі. Насамперед це принцип добровільності, який передбачає, що ніхто не має права змушувати людину до участі у волонтерській діяльності. Допомога іншим здійснюється виключно за власним бажанням та особистою ініціативою. Важливим є також принцип гуманності та милосердя, що проявляється у прагненні підтримати людей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Принцип єдності полягає у тому, що волонтерські організації та окремі волонтери, незалежно від країни чи напряму діяльності, служать спільній меті – допомозі людям та покращенню життя суспільства. Не менш важливим є принцип незалежності, який передбачає збереження власних переконань, поглядів та

самостійності у процесі надання допомоги. Волонтерська діяльність також потребує дотримання режиму праці та відпочинку, оскільки надмірне фізичне й емоційне навантаження може призвести до виснаження та професійного вигорання волонтера.

Волонтерська діяльність в Україні охоплює різноманітні напрями та види роботи. Одним із важливих напрямів є екологічне волонтерство, яке включає охорону навколишнього середовища, благоустрій територій парків і заповідників, боротьбу з браконьєрством, участь у природоохоронних акціях, а також допомогу у збереженні рідкісних видів тварин і рослин. Така діяльність сприяє формуванню екологічної свідомості населення та відповідального ставлення до природи.

Значного поширення набуло гуманітарне та соціальне волонтерство, яке спрямоване на допомогу людям, що постраждали внаслідок стихійних лих, військових конфліктів або інших надзвичайних ситуацій. Волонтери забезпечують постраждалих продуктами харчування, медикаментами, одягом, організовують евакуацію населення, надають психологічну підтримку та допомагають у відновленні зруйнованих об’єктів. Особливе значення в сучасних умовах має військове волонтерство, яке полягає у підтримці військовослужбовців та їхніх сімей, зборі гуманітарної допомоги, забезпеченні необхідним спорядженням і технікою.

Окремим напрямом є освітнє волонтерство, що передбачає роботу в закладах освіти, проведення тренінгів, майстер-класів, виховних заходів, репетиторську допомогу дітям та молоді. Волонтери активно залучаються до діяльності дитячих садків, шкіл, клубів, училищ та університетів. Освітнє волонтерство сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню комунікативних навичок та соціальної активності молодого покоління.

Важливу роль відіграє культурно-просвітницьке волонтерство, яке пов’язане зі збереженням пам’яток історії та культури, проведенням реставраційних робіт, організацією культурних, спортивних, освітніх та релігійних заходів. Волонтери беруть участь у фестивалях, виставках, благодійних акціях, спортивних марафонах та інших суспільно важливих подіях.

Особливого значення набуває волонтерська допомога особам з інвалідністю та людям з особливими освітніми потребами. Волонтери створюють сприятливе середовище для розвитку та самореалізації таких осіб, сприяють їх соціальній адаптації, організовують творчі, реабілітаційні та дозвіллєві заходи.

Волонтерську діяльність також класифікують за формою організації. Вона може бути індивідуальною, коли допомогу надає одна особа, груповою – коли діяльність здійснюється колективом однодумців, а також організованою через громадські організації, благодійні фонди, освітні установи чи соціальні служби. За тривалістю волонтерство поділяється на короткострокове та довгострокове. Короткострокова діяльність пов'язана з участю у разових заходах або акціях, а довгострокова передбачає систематичну допомогу та постійну участь у волонтерських проєктах.

Отже, волонтерська діяльність в Україні є багатогранним суспільним явищем, що охоплює різні сфери життя та спрямована на допомогу людям, розвиток громадянського суспільства і формування гуманістичних цінностей. Волонтерство сприяє соціальній згуртованості, розвитку активної громадянської позиції, відповідальності та небайдужості до проблем суспільства.

У межах волонтерської діяльності в Україні добровільна допомога реалізується у різноманітних видах і формах. Вона може проявлятися як у традиційній підтримці соціально незахищених категорій населення, так і в організації масштабних спільних дій, спрямованих на подолання наслідків стихійних лих, надзвичайних ситуацій чи врегулювання кризових і конфліктних обставин. Волонтерська діяльність здійснюється на основі особистої ініціативи та добровільного бажання людини брати участь у суспільно корисних проєктах і заходах.

Участь у волонтерських програмах сприяє не лише наданню допомоги іншим, а й особистісному та професійному розвитку самих волонтерів. Діючи з мотивів гуманності, милосердя та альтруїзму, волонтери набувають важливого життєвого і професійного досвіду, розвивають комунікативні, організаторські та соціальні навички, удосконалюють власні знання та вміння. Крім того,

волонтерська діяльність сприяє формуванню активної громадянської позиції, розширенню кола соціальних контактів, появі нових знайомств та однодумців, що є важливою складовою розвитку сучасного волонтерського руху в Україні [17].

У сучасних умовах волонтерська діяльність в Україні охоплює різноманітні напрями, що відображають потреби суспільства та спрямовані на підтримку різних категорій населення. Одним із найпоширеніших видів є соціальне волонтерство, яке передбачає надання допомоги соціально незахищеним верствам населення: дітям-сиротам, людям похилого віку, особам з інвалідністю, багатодітним сім'ям, бездомним та внутрішньо переміщеним особам. Соціальні волонтери організовують благодійні акції, збір гуманітарної допомоги, психологічну підтримку та соціальний супровід людей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Важливим напрямом є екологічне волонтерство, що пов'язане з охороною навколишнього середовища, озелененням територій, прибиранням природних зон, захистом тварин та допомогою у збереженні природних ресурсів. Волонтери активно долучаються до екологічних акцій, спрямованих на формування екологічної культури та відповідального ставлення до природи.

Поширеним є також волонтерство у сфері організації масових заходів. Волонтери беруть участь у проведенні конференцій, форумів, концертів, фестивалів, благодійних акцій та інших суспільно значущих подій. Їх діяльність сприяє ефективній організації заходів, комунікації з учасниками та створенню позитивної атмосфери.

Особливе місце займає спортивне волонтерство, яке полягає в допомозі під час проведення спортивних змагань, марафонів, фізкультурно-оздоровчих заходів, а також у популяризації спорту та здорового способу життя серед населення. Волонтери забезпечують організаційну підтримку учасників і глядачів, допомагають у координації спортивних подій.

Культурне волонтерство спрямоване на збереження історико-культурної спадщини, організацію екскурсій, роботу з музейними та бібліотечними фондами,

а також участь у реставрації пам’яток культури та історії. Такий вид діяльності сприяє духовному розвитку суспільства та популяризації національної культури.
Одним із важливих напрямів є донорське волонтерство, що включає популяризацію добровільного донорства крові, організацію інформаційних кампаній та допомогу у проведенні донорських акцій. Волонтери проводять просвітницьку діяльність, спрямовану на підвищення обізнаності населення щодо важливості донорства.

Волонтерство громадської безпеки передбачає співпрацю з рятувальними службами та правоохоронними органами у профілактиці та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, допомогу під час масових заходів, участь у пошуку зниклих людей та підтримку населення у кризових ситуаціях.

Сучасний розвиток інформаційного суспільства сприяв поширенню медіа-волонтерства, яке полягає в інформаційній підтримці соціальних проєктів, створенні фото-, відео- та текстового контенту, висвітленні волонтерських ініціатив у засобах масової інформації та соціальних мережах. Волонтери можуть виконувати функції журналістів, фотографів, дизайнерів або відеооператорів.
Медичне волонтерство спрямоване на проведення профілактичної та просвітницької роботи щодо збереження здоров’я населення, а також надання допомоги під час медичного супроводу спортивних і масових заходів. Особливого значення цей напрям набув у період пандемії та в умовах воєнного стану.

Важливим для українського суспільства є патріотичне волонтерство, яке охоплює організацію патріотичних акцій і заходів, підтримку військовослужбовців та ветеранів, проведення пошукових робіт, історичних реконструкцій, а також діяльність, спрямовану на формування національної свідомості та громадянської відповідальності молоді.

Таким чином, напрями волонтерської діяльності в Україні є різноманітними та охоплюють практично всі сфери суспільного життя. Це свідчить про високий рівень розвитку волонтерського руху та його важливу роль у зміцненні громадянського суспільства, підтримці населення та розвитку соціальної активності громадян.

Волонтерська діяльність є не лише способом надання допомоги іншим людям, а й важливим засобом особистісного розвитку та набуття життєвого досвіду. Багато людей долучаються до волонтерського руху з метою реалізації власних гуманістичних цінностей, прагнення бути корисними суспільству та брати активну участь у вирішенні соціально важливих проблем. Участь у волонтерських проєктах відкриває широкі можливості для самореалізації, дозволяє по-новому подивитися на себе, власні можливості та навколишній світ.

Волонтерська діяльність сприяє набуттю нових знань, умінь і навичок, а також знайомству з різними культурами, традиціями та способами життя. У процесі роботи волонтери мають можливість спілкуватися з людьми різного віку, національностей та професій, що допомагає розширити світогляд і сформувати толерантне ставлення до інших. Крім того, участь у волонтерських програмах нерідко пов’язана зі зміною звичного способу життя, перебуванням у нових умовах та адаптацією до незнайомого середовища, що сприяє розвитку самостійності, відповідальності та комунікативних здібностей.

Волонтерство також дає можливість спробувати себе у різних видах діяльності та отримати практичний досвід у багатьох сферах: освітній, медичній, соціальній, культурній, туристичній, організаційній тощо. Такий досвід є особливо цінним для молоді, яка ще не визначилася з майбутньою професією або прагне розвивати власні професійні компетентності. Добровільна діяльність допомагає людині усвідомити значення безкорисливої допомоги, формує моральні якості, гуманність та соціальну відповідальність.

Займаючись волонтерською діяльністю, людина набуває важливого життєвого і професійного досвіду. Однією з переваг є вдосконалення комунікативних та мовних навичок, адже волонтери часто працюють у міжнародному середовищі та мають можливість практикувати іноземні мови. Спільна діяльність сприяє появі нових знайомств, дружніх стосунків та об’єднанню людей навколо спільних цінностей і цілей, долаючи мовні, культурні та національні бар’єри.

Важливим результатом волонтерської діяльності є обмін знаннями та життєвим досвідом, що сприяє швидшому розвитку особистісних і професійних умінь. Участь у волонтерських проєктах дозволяє формувати власне портфоліо досягнень, яке може стати вагомою перевагою при вступі до закладів освіти, отриманні міжнародних грантів або працевлаштуванні. Крім того, волонтерство сприяє знайомству з культурою, традиціями та побутом різних регіонів і країн, а також допомагає людині вийти за межі звичного способу життя, адаптуватися до нових умов та отримати цінний досвід соціальної взаємодії [9, с. 17].

Волонтерська діяльність в Україні може здійснюватися як індивідуально, так і в груповій формі. Індивідуальне волонтерство передбачає самостійну участь людини у наданні допомоги тим, хто її потребує, тоді як групове волонтерство ґрунтується на спільній діяльності однодумців, об'єднаних спільною метою та цінностями. Спільна діяльність волонтерів є більш ефективною, оскільки дозволяє об'єднати ресурси, досвід і можливості для вирішення суспільно важливих проблем. Саме тому багато людей, для яких волонтерство стає не одноразовою акцією, а важливою складовою життя, долучаються до діяльності волонтерських організацій та об'єднань.

Форми здійснення волонтерської діяльності визначаються особливостями її організації та сферою реалізації. Однією з найпоширеніших форм є діяльність некомерційних неурядових організацій, які здійснюють благодійні, соціальні, гуманітарні та просвітницькі проєкти. Важливу роль у розвитку волонтерського руху відіграють волонтерські корпуси, що об'єднують велику кількість добровольців для реалізації масштабних програм та акцій.

Поширеною формою є також волонтерські загони та центри, які функціонують на базі закладів освіти. Такі об'єднання сприяють формуванню у молоді активної громадянської позиції, розвитку соціальної відповідальності, комунікативних та організаторських здібностей. Окремим видом є корпоративне волонтерство, у межах якого працівники підприємств та організацій беруть участь у соціальних, благодійних та екологічних ініціативах, підтримуючи суспільно корисні проєкти [25, с. 72].

Мотивація людей до участі у волонтерській діяльності може бути різною. Однією з головних причин є прагнення реалізувати шляхетну ідею допомоги іншим людям та зробити свій внесок у розвиток суспільства. Саме усвідомлення значущості власної діяльності формує у волонтерів почуття самоповаги, гордості та задоволення від результатів своєї праці.

Важливим чинником є внутрішня психологічна потреба людини бути корисною суспільству та відчувати власну значущість. Волонтерська діяльність дозволяє реалізувати цю потребу через активну участь у суспільному житті та допомогу іншим. Не менш важливою є потреба у спілкуванні, адже участь у волонтерських проєктах сприяє розширенню кола знайомств, формуванню дружніх стосунків та об'єднанню людей навколо спільних інтересів і цінностей.

Для багатьох людей волонтерство є можливістю отримати новий досвід, спробувати себе у різних видах діяльності, розвинути творчі, організаторські та комунікативні здібності. Добровольча діяльність часто пов'язана з нестандартними підходами, новими враженнями та цікавими формами роботи, що викликає інтерес, особливо серед молоді.

Участь у волонтерському русі також може сприяти професійному розвитку та самореалізації особистості. Волонтерська діяльність допомагає людині набути практичного досвіду, встановити нові соціальні контакти, розвинути лідерські якості та підвищити власний авторитет у суспільстві. Для багатьох молодих людей саме волонтерство стає першим кроком до майбутньої професійної діяльності у сфері соціальної роботи, педагогіки, психології, менеджменту чи журналістики.

Крім того, волонтерська діяльність створює можливості для творчої самореалізації. Волонтери можуть проявляти свої здібності у сфері організації заходів, написання сценаріїв, дизайну, журналістики, викладання та інших напрямів діяльності. Для окремих людей волонтерство стає способом подолання власних труднощів або можливістю поділитися життєвим досвідом з іншими людьми, допомагаючи їм уникнути подібних проблем.

Отже, волонтерська діяльність в Україні має різноманітні форми організації та широкий спектр мотиваційних чинників. Вона сприяє не лише

розвитку громадянського суспільства та вирішенню соціальних проблем, а й особистісному, професійному та духовному зростанню самих волонтерів.

Серед важливих мотивів участі у волонтерській діяльності є також прагнення людини захистити власні інтереси та права. У процесі волонтерської роботи люди об'єднуються для вирішення спільних проблем, відстоювання соціальної справедливості, підтримки окремих категорій населення та привернення уваги суспільства до актуальних соціальних питань. У таких випадках важливу роль відіграє підтримка громадських організацій, офіційних установ та ініціативних громадян, які спільно працюють над досягненням суспільно значущих цілей.

Для багатьох молодих людей волонтерська діяльність стає способом самоствердження, прояву власної самостійності та дорослості. Беручи участь у реалізації соціальних, гуманітарних чи патріотичних проєктів, волонтери демонструють відповідальність, активну громадянську позицію та готовність вирішувати важливі суспільні проблеми. Така діяльність сприяє формуванню впевненості у власних силах, розвитку лідерських якостей та підвищенню самооцінки.

Волонтерська діяльність також відкриває широкі ресурсні можливості для особистісного та професійного розвитку. Під час участі у волонтерських програмах люди отримують доступ до нових знань, корисних знайомств, сучасних інформаційних ресурсів, навчальних матеріалів, тематичних заходів та тренінгів. Волонтери нерідко мають можливість брати участь у поїздках, форумах, міжнародних програмах обміну, культурних та освітніх заходах, що сприяє розширенню світогляду та набуттю нового соціального досвіду [19].

1.2. Нормативно-правове забезпечення волонтерства в Україні

Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні становить систему законодавчих і підзаконних актів, які регулюють організацію, здійснення та підтримку волонтерського руху, визначають права та обов'язки

волонтерів, а також механізми взаємодії з державними та недержавними структурами.

У січні 2001 року на XVI Всесвітній конференції добровольців Міжнародною радою директорів Міжнародної асоціації волонтерських зусиль була ухвалена Декларація про волонтерську діяльність, яка стала важливим міжнародним документом, що визначає базові принципи функціонування волонтерського руху. У ній закріплено ключові засади волонтерства, зокрема визнання права кожної людини – незалежно від раси, віку, статі, віросповідання, фізичних можливостей, соціального та матеріального становища – брати участь у волонтерській діяльності. Особливу увагу приділено повазі до гідності, культури та прав кожної особистості, а також розвитку партнерських відносин між людьми у процесі надання безоплатної допомоги.

У документі наголошується на важливості поєднання індивідуальних і колективних потреб суспільства та сприяння їх спільному задоволенню. Волонтерство розглядається як засіб особистісного розвитку, набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, розвитку ініціативності та творчого потенціалу людини. При цьому особливо підкреслюється, що кожен учасник волонтерського руху має можливість бути активним творцем соціальних змін, а не лише пасивним спостерігачем чи споживачем допомоги [23].

У межах зазначеної Декларації Міжнародна рада директорів також звернулася до урядів, бізнес-структур, засобів масової інформації, освітніх і релігійних організацій та громадського сектору з низкою рекомендацій, спрямованих на розвиток і підтримку волонтерського руху.

Зокрема, урядам рекомендовано сприяти створенню ефективних місцевих волонтерських центрів як основи розвитку волонтерства, гарантувати право громадян на волонтерську діяльність, усувати законодавчі бар’єри, залучати волонтерів до державних ініціатив та забезпечувати ресурсну підтримку громадських організацій.

Бізнес-структурам пропонується заохочувати участь працівників у волонтерських проєктах, а також надавати фінансові й організаційні ресурси для

розвитку відповідної інфраструктури. Засобам масової інформації рекомендується активно висвітлювати волонтерські ініціативи, поширювати історії успіху та формувати позитивний імідж волонтерської діяльності з метою залучення більшої кількості людей до цього руху.

Освітні заклади мають сприяти формуванню волонтерських цінностей через навчальні програми, курси та практичну участь здобувачів освіти у соціально корисній діяльності. Релігійним організаціям пропонується розглядати волонтерство як прояв духовного служіння та морального обов'язку людини перед суспільством. Громадські організації, у свою чергу, повинні створювати сприятливі умови для діяльності волонтерів, забезпечуючи їх необхідною організаційною, інформаційною та ресурсною підтримкою [23].

Таким чином, Декларація 2001 року стала важливим етапом у розвитку міжнародного волонтерського руху, заклавши концептуальні основи його функціонування та визначивши стратегічні напрями співпраці між державою, суспільством і різними соціальними інституціями.

У травні 2000 року Радою Європи була ухвалена Конвенція про сприяння транснаціональній довгостроковій волонтерській службі молоді, яка стала важливим кроком у формуванні спільного європейського простору волонтерської діяльності. Її положення спрямовані на розвиток міжнародного співробітництва у сфері молодіжного волонтерства та інтеграцію національних волонтерських рухів у загальноєвропейську систему. Як зазначає І. Крулько, дана Конвенція фактично легалізує міжнародне європейське волонтерство для молоді на єдиних засадах, із типовими угодами та уніфікованим режимом прийому волонтерів [20].

Водночас слід зазначити, що Україна до цього часу не ратифікувала зазначену Конвенцію, хоча окремі країни, зокрема Азербайджан (2001 р.) та Вірменія (2005 р.), вже приєдналися до її положень. Це свідчить про певну невідповідність темпів інтеграції України у європейський волонтерський простір, хоча фактичний розвиток волонтерського руху в державі є досить активним і динамічним.

Важливим етапом у становленні волонтерства в Україні стало проголошення незалежності держави 24 серпня 1991 року, що започаткувало формування нової системи державного управління, розвиток громадянського суспільства та становлення інститутів громадських організацій і благодійних фондів. У цей період волонтерський рух почав активно розвиватися, набуваючи організованих форм і охоплюючи різні сфери соціального життя.

На початку 1990-х років в Україні з'являються перші волонтерські ініціативи, серед яких важливе місце посідає служба «Телефон довіри», де працювали волонтери, надаючи психологічну та соціальну підтримку населенню. Згодом виникають громадські організації, які реалізовують соціальні проєкти, спрямовані на допомогу важкохворим людям, багатодітним сім'ям, одиноким особам похилого віку та людям з інвалідністю. Окремий напрям розвитку волонтерства був пов'язаний із профілактикою соціально небезпечних явищ, зокрема поширення ВІЛ/СНІДу та підтримки осіб із залежностями [6].

Поступово волонтерська діяльність починає отримувати державне визнання. Одним із перших нормативно-правових документів, що засвідчив її значущість, стало розпорядження Президента України від 22 березня 2001 року № 67/2001-рп «Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів», яке зобов'язало органи державної влади сприяти розвитку та підтримці громадських організацій і волонтерських ініціатив [5].

У подальшому роль волонтерства у соціальній сфері була закріплена на законодавчому рівні через прийняття низки нормативно-правових актів, що визначили його статус як важливої складової громадянського суспільства. Сьогодні волонтерський рух в Україні розглядається як один із ключових чинників соціального розвитку, що поєднує державні, громадські та міжнародні зусилля задля вирішення суспільно значущих проблем.

У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», прийнятому 21 червня 2001 року, вперше на законодавчому рівні було закріплено поняття волонтерського руху. Під ним розуміється добровільна, доброчинна, неприбуткова та вмотивована діяльність, що має суспільно корисний характер. У

цьому ж нормативному акті визначено основні напрями державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю, серед яких окремо виділено сприяння розвитку та підтримку волонтерського руху [5].

Подальший розвиток нормативно-правового регулювання волонтерства відображено у Законі України «Про соціальні послуги», прийнятому 19 червня 2003 року. У цьому законі було уточнено правовий статус волонтера, відповідно до якого волонтером є фізична особа, що добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, яка має суспільно корисний характер [8]. Це положення стало важливим кроком у формуванні єдиних правових засад функціонування волонтерського руху в Україні.

Офіційне закріплення волонтерської діяльності на рівні підзаконних актів відбулося також через постанову Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». У даному документі визначено основні принципи діяльності волонтерів, а також конкретизовано напрями їх роботи у сфері соціальних послуг.

Зокрема, волонтерська діяльність була спрямована на надання допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах, таких як інвалідність, часткова або повна втрата рухової активності, похилий вік, відсутність житла чи роботи, наслідки стихійних лих та надзвичайних ситуацій. Окремо визначено напрями роботи з дітьми та молоддю, які опинилися у складних життєвих умовах у зв’язку з сирітством, хворобами, безпритульністю, малозабезпеченістю, сімейними конфліктами або насильством. Також у документі окреслено можливі шляхи організації та надання волонтерської допомоги [47].

Таким чином, зазначені нормативно-правові акти заклали основу для формування цілісної системи регулювання волонтерської діяльності в Україні, визначили її соціальну значущість та сприяли подальшому розвитку волонтерського руху як важливого інструменту підтримки населення та розвитку громадянського суспільства.

Відповідно до подальшого розвитку законодавства у сфері волонтерської діяльності, постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1895 втратила чинність на підставі постанови КМУ від 06 липня 2011 р. № 711 у зв'язку з ухваленням Верховною Радою України Закону України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI «Про волонтерську діяльність», який став базовим нормативно-правовим актом, що регулює дану сферу.

У зазначеному Законі вперше на системному рівні визначено поняття волонтерської діяльності як добровільної, соціально спрямованої, неприбуткової діяльності, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Законодавчо закріплено також основні принципи волонтерської діяльності, до яких належать законність, гуманність, рівність, добровільність, безоплатність та неприбутковість, що визначають її соціальну природу та ціннісні засади.

Окрему увагу в Законі приділено визначенню основних напрямів волонтерської діяльності, які охоплюють широкий спектр соціально значущих сфер. Зокрема, передбачено надання допомоги малозабезпеченим, безробітним, багатодітним та бездомним особам, а також людям, які потребують соціальної реабілітації. Важливим напрямом є догляд за хворими, особами з інвалідністю, одинокими людьми похилого віку та іншими категоріями громадян, які потребують сторонньої підтримки у зв'язку з фізичними, матеріальними чи соціальними обмеженнями.

Закон також визначає участь волонтерів у наданні допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, воєнних дій, соціальних конфліктів, а також жертвам злочинів, біженцям та внутрішньо переміщеним особам. Окремо передбачено волонтерську підтримку осіб з обмеженими можливостями щодо реалізації їхніх прав і законних інтересів.

Важливим напрямом є діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища, збереження культурної спадщини, історико-культурних об'єктів, пам'яток історії та місць поховань. Також волонтерство охоплює

організацію та підтримку масових спортивних, культурних і громадських заходів на національному та міжнародному рівнях.

Окремо визначено участь волонтерів у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а також у наданні допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам і державним інституціям під час дії особливого періоду, надзвичайного або воєнного стану, включаючи проведення антитерористичних операцій.

Крім того, передбачено сприяння органам пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні соціально-виховної роботи, що розширює соціальну функцію волонтерства у сфері ресоціалізації.

Закон також допускає реалізацію інших напрямів волонтерської діяльності, які не заборонені законодавством, що забезпечує гнучкість і адаптивність волонтерського руху до сучасних суспільних потреб [24, с. 114–118]. Таким чином, прийняття Закону України «Про волонтерську діяльність» 2011 року стало ключовим етапом у формуванні сучасної правової системи волонтерства, забезпечивши його комплексне регулювання, розширення сфер застосування та підвищення соціальної значущості.

Необхідно зазначити, що чинним законодавством України встановлено певні обмеження щодо участі неповнолітніх осіб (віком від 14 до 18 років) у волонтерській діяльності. Зокрема, їм заборонено залучатися до таких напрямів, як надання волонтерської допомоги під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, участь у підтримці Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів та органів державної влади в умовах особливого періоду, надзвичайного або воєнного стану, а також під час проведення антитерористичних операцій. Крім того, неповнолітні не можуть здійснювати волонтерську діяльність у медичних закладах, що пов’язано з підвищеним рівнем відповідальності та ризиків.

Водночас Закон України «Про волонтерську діяльність» закріплює права волонтерів, які гарантують належні умови для здійснення їхньої діяльності. Серед основних прав визначено можливість отримання повної, достовірної та своєчасної

інформації щодо умов і порядку провадження волонтерської діяльності. Волонтери мають право на забезпечення необхідними засобами захисту, спорядженням та обладнанням залежно від специфіки виконуваних завдань.

Важливою гарантією є можливість зарахування часу волонтерської діяльності до навчально-виробничої практики у випадку, якщо вона відповідає отримуваній спеціальності та за умови погодження з навчальним закладом. Також закон передбачає відшкодування витрат, пов'язаних із здійсненням волонтерської діяльності, відповідно до статті 11 зазначеного Закону, а також інші права, визначені договором про провадження волонтерської діяльності та чинним законодавством [43; 24, с. 114–118].

Поряд із правами, законодавством визначено й обов'язки волонтерів. Зокрема, волонтер зобов'язаний сумлінно та своєчасно виконувати взяті на себе обов'язки, пов'язані з волонтерською діяльністю. У визначених законодавством випадках він повинен проходити медичний огляд та надавати відповідні довідки про стан здоров'я, а також проходити додаткову підготовку або перепідготовку у разі необхідності.

Волонтер також зобов'язаний утримуватися від дій, які можуть негативно вплинути на його репутацію, а також на імідж організації чи установи, в межах якої здійснюється волонтерська діяльність. Важливою вимогою є дотримання режиму конфіденційності щодо інформації з обмеженим доступом.

У разі укладення договору про провадження волонтерської діяльності та його дострокового розірвання з ініціативи волонтера, за наявності відповідних умов договору, він може бути зобов'язаний відшкодувати прямі збитки, завдані його діями. Крім того, волонтер несе відповідальність за майнову шкоду, заподіяну внаслідок здійснення волонтерської діяльності, відповідно до чинного законодавства України [43; 24, с. 114–118].

У Законі України «Про волонтерську діяльність» також закріплено систему гарантій для осіб, які здійснюють волонтерську діяльність. Зокрема, передбачено виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) волонтера або встановлення інвалідності внаслідок поранення, контузії, травми чи каліцтва,

отриманих під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичних операцій, бойових дій або збройних конфліктів. Такі положення спрямовані на соціальний та правовий захист волонтерів, які працюють у складних і небезпечних умовах.

Окремо законодавством передбачено можливість відшкодування витрат, пов'язаних із здійсненням волонтерської діяльності. Волонтерам можуть компенсуватися витрати на відрядження як в межах території України, так і за кордон. При цьому розмір таких витрат визначається відповідно до норм, встановлених для державних службовців та працівників установ і організацій, які фінансуються з державного або місцевих бюджетів. Це забезпечує певну соціальну підтримку осіб, які беруть участь у волонтерських програмах.

Важливим елементом правового регулювання є також встановлення відповідальності за порушення законодавства у сфері волонтерської діяльності. Це сприяє забезпеченню законності, прозорості та добросовісності у реалізації волонтерських ініціатив [43].

Крім того, правове регулювання волонтерської діяльності поширюється і на іноземців та осіб без громадянства. Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці, які прибули в Україну для участі в міжнародних або регіональних волонтерських програмах, а також для діяльності в організаціях і установах, що залучають волонтерів згідно із Законом України «Про волонтерську діяльність», можуть на законних підставах перебувати на території України.

Такі особи за умови отримання посвідки на тимчасове проживання та здійснення волонтерської діяльності на базі відповідних організацій визнаються такими, що перебувають в Україні на законних підставах на період провадження волонтерської діяльності. Це положення сприяє розвитку міжнародного співробітництва у сфері волонтерства та інтеграції України у світовий волонтерський рух [56].

Сплеск волонтерської активності в Україні значною мірою пов'язаний із проведенням чемпіонату Європи з футболу 2012 року (Євро-2012). У цей період

Верховною Радою України було ухвалено Закон від 08 липня 2011 р. «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів», який визначив організаційно-правові засади забезпечення громадського порядку і безпеки під час проведення міжнародних спортивних заходів.

Зазначений нормативно-правовий акт регулював, зокрема, й окремі аспекти залучення волонтерів до організації та проведення футбольних матчів, що відповідали національним і міжнародним стандартам. Це сприяло активному розвитку волонтерського руху в спортивній сфері та підвищенню рівня його організованості [55].

Під час проведення Євро-2012 в Україні було залучено понад 12 тисяч волонтерів, серед яких 2879 осіб були волонтерами УЄФА. За даними організаційного комітету «ЄВРО-2012 Україна», при потребі близько 5,5 тисяч волонтерів було отримано майже 24 тисячі заявок від охочих долучитися до волонтерської програми, переважна більшість яких (приблизно 90%) надійшла з України та Польщі [7]. Це свідчить про високий рівень зацікавленості населення у волонтерській діяльності та її суспільну значущість.

Новий етап активізації волонтерського руху в Україні розпочався після 2014 року, коли на тлі анексії Криму та початку збройного конфлікту на сході держави волонтерство набуло безпрецедентного масштабу. Саме в цей період воно стало важливою складовою національної безпеки та громадянського суспільства.

За результатами загальнонаціонального дослідження, проведеного у грудні 2014 року компанією GfK Ukraine на замовлення Організації Об'єднаних Націй, українське суспільство високо оцінює роль волонтерського руху. Зокрема, 62% респондентів визнали його значення у політичних трансформаціях, 85% зазначили його внесок у зміцнення миру, а 81% вважають волонтерство невід'ємною складовою громадянського суспільства. Близько 23% населення мали досвід волонтерської діяльності, з яких 9% долучилися до неї саме у 2014 році. Основним

напрямом роботи волонтерів у цей період стала допомога Збройним Силам України та пораненим військовим (70%) [7].

До подій Революції Гідності (2013–2014 рр.) переважними сферами волонтерської діяльності були соціальна підтримка вразливих категорій населення та благоустрій громадського простору. Однак саме події кінця 2013 – початку 2014 року стали кульмінаційним етапом розвитку волонтерства в Україні, коли воно перетворилося на потужний суспільний рух, що відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості держави та підтримці армії і населення [7].

Зазначені події стали важливим поштовхом до подальшого вдосконалення нормативно-правової бази у сфері волонтерської діяльності в Україні, зокрема шляхом ухвалення нових законів, підзаконних актів, а також внесення змін до чинного законодавства. Так, Міністерством фінансів України 30 січня 2014 р. було затверджено наказ «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції», яким запроваджено спеціальний реєстр волонтерів АТО. Його створення забезпечило впорядкування обліку осіб, які надавали волонтерську допомогу в умовах збройного конфлікту, а також підвищило прозорість їх діяльності [52].

Питання волонтерства також набуло відображення у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», де воно розглядається у контексті регулювання окремих аспектів діяльності волонтерів, зокрема формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції [40]. Таким чином, відбулося розширення правового поля, що об’єднало благодійну та волонтерську діяльність у межах єдиної соціально-правової системи.

Важливим кроком стало також внесення змін до Податкового кодексу України, спрямованих на зменшення податкового навантаження на благодійників і волонтерів. Зокрема, статтею 165 Податкового кодексу визначено перелік доходів, які не включаються до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу, що створило сприятливі умови для розвитку благодійної та волонтерської діяльності [34].

Подальшого розвитку волонтерський рух набув і в контексті реформування системи пробації. Так, Законом України «Про пробацію» визначено новий формат залучення волонтерів, які сприяють органам пробації у здійсненні нагляду за засудженими та проведенні соціально-виховної роботи. Волонтер пробації – це фізична особа, яка досягла 18-річного віку та на добровільній і безоплатній основі виконує окремі завдання, пов'язані з пробацією, у взаємодії з уповноваженим органом та волонтерськими організаціями [57].

Окремий етап розвитку волонтерської діяльності був пов'язаний із виникненням внутрішньо переміщених осіб унаслідок збройного конфлікту на сході України. У зв'язку з цим Верховною Радою України було ухвалено Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який передбачає взаємодію державних органів із громадськими об'єднаннями, волонтерськими та благодійними організаціями у сфері захисту прав цієї категорії громадян.

Закон також визначає, що центральний орган виконавчої влади, відповідальний за формування та реалізацію державної політики у соціальній сфері, здійснює координацію ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб та забезпечує співпрацю з волонтерськими структурами [46]. Таким чином, волонтерська діяльність була інституційно інтегрована у систему державної соціальної політики, що підкреслює її значущість у вирішенні гуманітарних та соціальних викликів сучасності.

Роль волонтерів та ставлення до них з боку органів державної влади й суспільства суттєво трансформувалися після подій Революції Гідності, анексії Криму та початку збройного конфлікту на Донбасі. У цей період волонтерський рух набув ознак масового соціального явища, що стало одним із ключових чинників забезпечення життєдіяльності суспільства в умовах кризи.

Як зазначено в Аналітичній доповіді до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України (2015 р.), у державі відбулася потужна самоорганізація громадян, насамперед у формі волонтерського, благодійного та добровольчого рухів. Вони продемонстрували реальні результати у вирішенні

суспільно важливих проблем, з якими державні інституції не завжди могли оперативно впоратися [24, с. 114–118].

Визнання значущості волонтерської діяльності стало підґрунтям для активізації законодавчих змін, спрямованих на адаптацію правового поля до нових суспільно-політичних умов. У 2015 році було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» [41], який став важливим етапом удосконалення нормативного регулювання цієї сфери. Зокрема, внесені зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» уточнили повноваження органів виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері волонтерства, а також посилили положення щодо правового та соціального захисту волонтерів. Це сприяло більш чіткому розмежуванню відповідальності державних інституцій та підвищенню ефективності взаємодії з волонтерським сектором.

Важливим кроком також стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій» [42], який врегулював низку питань, пов’язаних зі статусом і оподаткуванням неприбуткових організацій. Це створило більш сприятливі умови для функціонування благодійних та волонтерських структур, зокрема у частині податкового адміністрування.

Окрім законодавчих змін, були прийняті й підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, спрямовані на впорядкування процедур здійснення волонтерської діяльності та надання волонтерської допомоги [50]. Вони мали на меті підвищення організованості волонтерського руху та забезпечення його ефективної взаємодії з державними структурами.

Водночас у сфері нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності залишаються проблемні питання. Зокрема, критиці піддається недостатня ефективність функціонування реєстрів волонтерів та волонтерських організацій, які мають виконувати інформаційну та контрольну функції. Як відзначається, Єдиний реєстр волонтерських організацій, який ведеться Міністерством соціальної політики України, фактично не оновлюється належним

чином, що знижує його практичну значущість і обмежує можливості державного моніторингу у цій сфері [53].

Таким чином, попри суттєвий прогрес у розвитку законодавчого забезпечення волонтерської діяльності, залишається необхідність подальшого вдосконалення нормативної бази, підвищення її ефективності та реального функціонального наповнення.

1.3. Волонтерська діяльність як складова частина соціальної роботи

Соціальна робота є одночасно професійною практичною діяльністю та академічною дисципліною, спрямованою на забезпечення соціальних змін, розвиток суспільства, зміцнення соціальної згуртованості, а також підтримку, активізацію й розширення можливостей людей. Її зміст базується на системі фундаментальних цінностей і принципів, серед яких провідними є соціальна справедливість, дотримання прав людини, колективна відповідальність та повага до різноманітності.

Ці принципи визначають гуманістичну спрямованість соціальної роботи та формують основу професійної етики фахівців соціальної сфери, орієнтуючи їх діяльність на захист гідності людини, підтримку вразливих категорій населення та сприяння їх інтеграції в суспільство.

Важливим етапом у розвитку теоретико-методологічних засад соціальної роботи стало ухвалення у 2004 році Міжнародною Асоціацією шкіл соціальної роботи та Міжнародною Федерацією соціальних працівників «Світових стандартів освіти і підготовки фахівців із соціальної роботи». Даний документ став спробою сформувати уніфіковану базу для розроблення національних освітніх стандартів у сфері соціальної роботи та забезпечити єдині підходи до підготовки фахівців у різних країнах світу.

Запровадження цих стандартів сприяло гармонізації професійної підготовки соціальних працівників, підвищенню якості освіти, а також інтеграції національних систем соціальної роботи у міжнародний професійний простір.

У зазначеному документі сформульовано базові універсальні, але водночас достатньо гнучкі для адаптації до місцевого контексту принципи підготовки фахівців із соціальної роботи. Особливу увагу приділено визначенню дев'яти ключових сфер стандартів, які охоплюють комплексний підхід до організації освітнього процесу.

Зокрема, визначено такі стандарти: основна мета або місія школи соціальної роботи; цілі та очікувані результати освітньої програми; зміст навчальних програм, включно з обов'язковою навчальною практикою; вимоги до базового навчального плану; професійний рівень і кваліфікація викладацького складу; характеристика студентського контингенту; організаційна структура, адміністрування, управління та ресурсне забезпечення; врахування культурного й етнічного різноманіття, а також забезпечення гендерної рівності; ціннісні орієнтири, етичні норми та стандарти професійної поведінки соціальних працівників.

Соціальна робота з групами передбачає досягнення низки взаємопов'язаних цілей. Серед них – трансформація сприйняття учасників групи через аналіз і переосмислення групового досвіду; корекція поведінкових моделей, які ускладнюють соціальне функціонування особистості, шляхом групової взаємодії та використання механізмів зворотного зв'язку; формування нових норм, цінностей і установок, що сприяють більш ефективній соціальній адаптації; а також досягнення емоційної стабільності, яка підтримує внутрішні ресурси та життєдіяльність індивіда.

Важливим сучасним напрямом розвитку соціальної роботи є її екологічний вимір, який реалізується через концепцію «зеленої соціальної роботи» (Green Social Work). Як зазначає Т. Семигіна, дана концепція спрямована на подолання соціальної нерівності та бідності, забезпечення гідних умов довкілля, досягнення екологічної справедливості, рівного доступу до природних ресурсів (чистої питної води, продуктів харчування, повітря та природних ресурсів), а також на збереження навколишнього середовища. Окремим завданням є розроблення ефективних практик соціального втручання в умовах екологічних і техногенних

катастроф, що суттєво розширює межі професійної діяльності соціальних працівників.

У цьому контексті волонтерська діяльність розглядається як невід'ємна складова соціальної роботи. Вона визначається як діяльність, заснована на практиці професії, що сприяє соціальним змінам і розвитку, зміцненню соціальної згуртованості, активізації та розширенню можливостей людей. Таким чином, волонтерство виступає важливим інструментом реалізації соціальної роботи в сучасному суспільстві.

Роль волонтерства у соціальній сфері в Україні офіційно визнана на державному рівні, що закріплено у низці нормативно-правових актів, зокрема в Законах України «Про соціальні послуги» та «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». У цих документах волонтерська діяльність розглядається як важливий елемент надання соціальної підтримки населенню, що має добровільний характер і спрямована на забезпечення суспільно корисних результатів.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги визначаються як дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб чи сімей, які перебувають у таких умовах. Таким чином, соціальні послуги виступають важливим інструментом підтримки вразливих категорій населення та забезпечення їх соціального захисту [11].

Законодавством також визначено, що надавачі соціальних послуг можуть функціонувати у трьох секторах: державному, комунальному та недержавному. Така структура забезпечує багаторівневу систему соціальної підтримки населення та створює умови для залучення різних суб'єктів, у тому числі волонтерських організацій, до надання соціальної допомоги.

До надавачів соціальних послуг державного та комунального секторів належать установи та заклади, що безпосередньо забезпечують надання соціальних послуг населенню. Серед них виділяють стаціонарні, реабілітаційні

заклади, а також заклади тимчасового перебування, які здійснюють комплексну підтримку осіб у складних життєвих обставинах.

Окрему групу становлять інші установи та заклади соціальної підтримки (обслуговування), включаючи спеціалізовані служби допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі. Їх діяльність є важливим компонентом системи соціального захисту, що забезпечує оперативне реагування на кризові ситуації та надання комплексної допомоги постраждалим.

Таким чином, нормативно-правова база України формує підґрунтя для інтеграції волонтерської діяльності у систему соціальних послуг, що підсилює ефективність соціальної роботи та розширює можливості надання допомоги різним категоріям населення.

До надавачів соціальних послуг недержавного сектору законодавство відносить широкий спектр суб'єктів, зокрема підприємства, установи та організації різних форм власності, громадські об'єднання, благодійні та релігійні організації, фізичних осіб-підприємців, а також фізичних осіб, які надають соціальні послуги з догляду відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» без здійснення підприємницької діяльності.

Таким чином, система надання соціальних послуг є відкритою та багатосуб'єктною, що створює можливості для активної участі у ній волонтерів, волонтерських організацій, а також інших інституцій, які залучають волонтерів до своєї діяльності. Це дозволяє розглядати волонтерство як невід'ємний елемент недержавного сектору соціальної роботи, що доповнює державні механізми соціального захисту населення.

Оскільки волонтерська діяльність безпосередньо пов'язана зі сферою надання соціальних послуг, вона повинна здійснюватися відповідно до вимог чинного законодавства та базуватися на його ключових принципах. Закон України «Про соціальні послуги» визначає основні засади надання соціальних послуг, які становлять методологічну основу діяльності всіх суб'єктів цієї сфери.

Зокрема, до таких засад належить сприяння особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно подолати їх за допомогою наявних ресурсів і можливостей. Це положення підкреслює соціальну спрямованість системи соціальних послуг та визначає її як інструмент підтримки найуразливіших категорій населення, що потребують комплексної допомоги та супроводу [2].

Таким чином, волонтерська діяльність у межах системи соціальних послуг виступає важливим механізмом реалізації принципів соціальної держави, забезпечуючи доповнення державних і комунальних послуг ресурсами громадянського суспільства та підвищуючи ефективність соціальної підтримки населення.

Волонтерська діяльність у сучасних умовах розглядається як важлива складова системи соціальної роботи, що безпосередньо пов’язана з наданням соціальних послуг населенню. Відповідно до законодавчих положень України, соціальні послуги спрямовані на підтримку осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, а також на попередження їх виникнення та створення умов для самостійного подолання життєвих труднощів.

Законодавство визначає три ключові засади надання соціальних послуг:

1. сприяння особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть подолати їх власними ресурсами та можливостями;
2. профілактика виникнення складних життєвих ситуацій;
3. формування умов для розвитку самостійності та здатності людини вирішувати власні життєві проблеми.

У цьому контексті волонтерство виступає як ефективний ресурс соціальної підтримки, що доповнює діяльність професійних соціальних працівників і розширює можливості системи соціального захисту населення. Волонтери та волонтерські організації можуть виступати як суб’єкти недержавного сектору надання соціальних послуг, беручи участь у різних формах соціальної допомоги.

Дослідники A. Parish, D. Hiss та M. Hassan підкреслюють багатогранну цінність залучення волонтерів до системи соціальних послуг. Зокрема, вони зазначають, що волонтери:

1. доповнюють існуючі соціальні послуги, розширюючи їх охоплення;
2. зменшують навантаження на професійних соціальних працівників, дозволяючи їм зосередитися на складних і кризових випадках;
3. підсилюють профілактичний компонент соціальної роботи;
4. забезпечують гнучкість у наданні допомоги завдяки можливості працювати у різний час;
5. підвищують рівень довіри отримувачів послуг, оскільки їх мотивація не пов’язана з оплатою праці;
6. сприяють більш неформальній і менш ієрархічній взаємодії з клієнтами соціальних служб;
7. встановлюють зв’язки між соціальними службами та громадою;
8. приносять нові ідеї, підходи та досвід у сферу соціальної роботи;
9. забезпечують різноманітність підходів до вирішення соціальних проблем.

Таким чином, волонтерська діяльність у системі соціальних послуг є не лише допоміжним, а й стратегічно важливим елементом, що підвищує ефективність соціальної роботи, розширює її ресурси та сприяє більш гуманному й адресному наданню допомоги населенню.

Матеріальна допомога є одним із базових напрямів соціальної підтримки осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Вона може надаватися як у грошовій, так і в натуральній формі, залежно від потреб отримувачів та ресурсних можливостей суб’єктів соціальної допомоги.

До натуральних видів матеріальної підтримки належать продукти харчування, засоби санітарії та особистої гігієни, предмети догляду за дітьми, одяг, взуття, паливо, а також технічні та допоміжні засоби реабілітації. Така форма допомоги має особливе значення для найбільш вразливих категорій населення, оскільки забезпечує задоволення першочергових життєвих потреб і сприяє підтриманню мінімально необхідного рівня життєдіяльності.

У сучасній системі соціальної роботи матеріальна допомога часто реалізується за участі волонтерів та волонтерських організацій, які виступають посередниками між донорами ресурсів і отримувачами допомоги, що підвищує оперативність і адресність її надання.

Отже, волонтерська діяльність є невід'ємною складовою соціальної роботи, що забезпечує ефективне доповнення державної системи соціального захисту населення. Вона розширює можливості надання соціальних послуг, підвищує їх доступність, оперативність та адресність, особливо у роботі з вразливими категоріями населення.

Завдяки участі волонтерів посилюється профілактична спрямованість соціальної роботи, зменшується навантаження на професійних соціальних працівників, а також підвищується рівень довіри отримувачів соціальної допомоги. Волонтерство сприяє формуванню партнерських відносин між державою, громадою та громадськими організаціями, що є важливим чинником розвитку сучасної соціальної сфери.

Таким чином, волонтерська діяльність виступає важливим ресурсом соціальної роботи, що сприяє підвищенню її ефективності та гуманізації соціальної підтримки населення.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Волонтерська діяльність в громадських та благодійних організаціях

Волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях є однією з найпоширеніших і найорганізованіших форм добровільної участі громадян у вирішенні соціально значущих проблем суспільства. Саме такі організації виступають основним середовищем, де волонтерство набуває системного характеру, чіткої структури та спрямованості на конкретні соціальні потреби.

Громадські та благодійні організації забезпечують координацію волонтерської діяльності, формують програми та проєкти допомоги, визначають пріоритетні напрями роботи відповідно до актуальних соціальних викликів. У таких структурах волонтери можуть залучатися до різних видів діяльності: надання допомоги соціально незахищеним верствам населення, організація гуманітарної підтримки, участь у просвітницьких, екологічних, культурних і патріотичних ініціативах.

Важливою особливістю волонтерської діяльності в громадських і благодійних організаціях є її системність та професійна підтримка з боку фахівців соціальної сфери. Це дозволяє поєднувати добровільну ініціативу громадян із науково обґрунтованими підходами до вирішення соціальних проблем, підвищуючи ефективність надання допомоги.

Таким чином, волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях виступає важливим механізмом реалізації соціальної активності громадян, сприяє розвитку громадянського суспільства та посиленню соціальної згуртованості.

На практиці волонтерська діяльність у сфері соціальної роботи найчастіше реалізується через співпрацю з територіальними центрами соціального обслуговування одиноких громадян та осіб похилого віку, які функціонують при управліннях праці та соціального захисту населення. Такі центри виступають

важливою ланкою системи соціальної підтримки населення, а залучення волонтерів значно розширює їхні можливості щодо надання якісних соціальних послуг.

Волонтери допомагають працівникам соціальних служб у виконанні їхніх функціональних обов'язків, зокрема у таких напрямах: догляд за особами, які потребують сторонньої допомоги; підтримання належних умов проживання; організація паліативного та хоспісного догляду; участь у заходах соціальної реабілітації та профілактики; здійснення соціального супроводу та патронажу вразливих категорій населення. Така діяльність має не лише практичне значення, а й гуманістичний характер, оскільки сприяє підвищенню якості життя людей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Важливим є те, що волонтери офіційно визнані суб'єктами соціальної роботи у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». Відповідно до статті 3 цього Закону, до суб'єктів соціальної роботи належать органи державної влади, фахівці соціальної сфери, громадські та благодійні організації, інші юридичні та фізичні особи, що надають соціальні послуги, а також волонтери у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю.

Об'єктами соціальної роботи виступають сім'ї, діти, молодь, професійні та інші колективи, а також вразливі групи населення, які потребують підтримки та соціального супроводу. Волонтерська діяльність у цій сфері спрямована на надання соціальних послуг і здійснення соціальної підтримки, що включає соціальну профілактику, соціальну реабілітацію, соціальний супровід та консультування.

Окрему роль відіграє соціальна підтримка, яка передбачає реалізацію заходів, спрямованих на формування відповідального батьківства, а також розвиток у батьків необхідних навичок для належного виховання та всебічного розвитку дітей. Таким чином, волонтерська діяльність у системі соціальної роботи є важливим інструментом посилення соціального захисту населення та підвищення ефективності соціальних послуг.

Волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях є одним із ключових механізмів розвитку громадянського суспільства та важливою складовою системи соціальної підтримки населення. Саме ці організації виступають основними платформами, де добровільна ініціатива громадян набуває організованого, системного та цілеспрямованого характеру.

Громадські та благодійні організації створюють умови для реалізації волонтерських ініціатив, формують соціальні проєкти, визначають пріоритетні напрями допомоги відповідно до актуальних потреб суспільства. У їхній діяльності волонтери залучаються до надання гуманітарної допомоги, підтримки соціально незахищених категорій населення, реалізації освітніх, культурних, екологічних та патріотичних ініціатив. Особливої актуальності волонтерство в громадських і благодійних організаціях набуває у сфері соціальної роботи з вразливими групами населення. Волонтери беруть участь у підтримці дітей-сиріт, осіб похилого віку, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, а також сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Значну роль вони відіграють і в організації гуманітарної допомоги, зборі та розподілі ресурсів, що надходять від благодійників. Важливою особливістю діяльності громадських і благодійних організацій є поєднання професійного підходу соціальних працівників із добровільною участю волонтерів. Це забезпечує ефективність реалізації соціальних програм, підвищує їх адресність та сприяє більш глибокому залученню громади до вирішення соціальних проблем.

Таким чином, волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях є важливим інструментом реалізації соціальної політики, сприяє розвитку солідарності в суспільстві, активізації громадянської участі та посиленню соціальної підтримки населення.

Волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях охоплює широкий спектр соціально значущих напрямів, серед яких важливе місце посідає підтримка сімей та молоді, що перебувають у складних життєвих обставинах. Зокрема, значна увага приділяється соціальній допомозі самотнім

матерям, неповним і багатодітним сім’ям, які потребують як матеріальної, так і психосоціальної підтримки.

Окремим важливим напрямом є допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді. У цьому контексті громадські та благодійні організації організовують різноманітні заходи – концерти, конкурси, спортивні змагання, благодійні ярмарки, тематичні вечори та клуби за інтересами. Такі форми роботи сприяють соціалізації молоді, розвитку їхніх здібностей, формуванню активної життєвої позиції та відчуття власної значущості в суспільстві.

Важливою складовою діяльності волонтерів є соціальний супровід молоді та сприяння її інтеграції в суспільство. У межах цього напряму реалізуються такі види соціальних послуг:

1. сприяння самовихованню, самовизначенню та саморозвитку дітей і молоді;
2. формування та розвиток творчих і особистісних якостей;
3. соціальна підтримка безробітної молоді та сприяння її працевлаштуванню;
4. підтримка обдарованих дітей і підлітків;
5. організація змістовного дозвілля як засобу профілактики бездоглядності та правопорушень.

З метою консолідації молодіжних ініціатив та розвитку лідерського потенціалу у волонтерському русі було створено Всеукраїнську молодіжну організацію Global Youth Community. Її діяльність спрямована на реалізацію освітніх і культурних програм, які сприяють міжнародному обміну досвідом, знайомству молоді з різними культурами та формуванню глобального мислення.

Також в Україні активно функціонують громадські організації, зокрема Колесо добра, волонтери якої здійснюють соціальний супровід сімей та осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах. Їхня діяльність включає інформування, психологічну та юридичну підтримку, організацію медичної допомоги, а також інші види сприяння, спрямовані на подолання життєвих труднощів.

Таким чином, волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях є важливим інструментом соціальної підтримки, що забезпечує комплексну допомогу різним категоріям населення, сприяє їх соціальній адаптації та підвищує рівень соціальної згуртованості суспільства.

У межах діяльності громадських та благодійних організацій важливе місце посідає організація змістовного дозвілля дітей і молоді як один із ефективних напрямів соціально-виховної та профілактичної роботи. З цією метою проводяться різноманітні змагання, олімпіади, походи, екскурсії, конкурси творчих робіт, тематичні дні, вогнища, свята та благодійні ярмарки. Такі заходи сприяють активному залученню молоді та підлітків до соціально корисної діяльності, розвитку їхніх здібностей, формуванню ціннісних орієнтацій та попередженню асоціальної поведінки. Окрему роль у цьому процесі відіграють гуртки та секції різної спрямованості, які забезпечують можливості для самореалізації та розвитку інтересів молоді.

Важливим аспектом волонтерської діяльності є дотримання етичних норм і принципів професійної поведінки. Етичні засади роботи волонтерів, які здійснюють соціальну діяльність, визначаються Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України. Відповідно до його положень, волонтер повинен насамперед керуватися інтересами людини, якій надається допомога, поважати її права та сприяти її розвитку і самореалізації. Особливого значення набувають такі моральні якості, як доброзичливість, уважність, уміння слухати та підтримувати.

Волонтер зобов’язаний дотримуватися високих стандартів професійної поведінки, ставити службовий обов’язок і відповідальність за надану допомогу на перше місце, бути прикладом етичної поведінки, діяти об’єктивно та в межах своєї компетентності. Також важливими є принципи милосердя, самовдосконалення, підвищення професійної майстерності, а також персональної відповідальності за власні дії. Волонтер повинен поважати гідність колег і активно співпрацювати з іншими фахівцями та організаціями, від яких залежить добробут отримувачів соціальних послуг.

У практиці соціальної роботи волонтерів умовно поділяють на дві основні групи: тих, хто працює при центрах соціальних служб, та тих, хто є членами громадських або благодійних організацій. Перед початком волонтерської діяльності обов'язково проводиться співбесіда, під час якої відбувається знайомство з діяльністю установи, соціальними програмами та потенційними обов'язками волонтера. У процесі співбесіди збирається базова інформація про кандидата, визначаються мотиви його участі у волонтерській діяльності, а також оцінюється рівень його психолого-педагогічної готовності.

Особлива увага приділяється таким якостям, як комунікативність, емпатійність, система цінностей, інтереси та загальна мотивація до соціальної роботи. Це дозволяє забезпечити ефективний добір волонтерів і підвищити якість надання соціальної допомоги в громадських та благодійних організаціях.

Волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях є важливим механізмом реалізації соціальної підтримки населення та формування активного громадянського суспільства. Саме в межах таких організацій волонтери найчастіше залучаються до системної, організованої та цілеспрямованої соціальної роботи з різними категоріями населення.

На практиці громадські та благодійні організації активно залучають волонтерів до реалізації соціальних програм, спрямованих на підтримку вразливих груп населення. Зокрема, це стосується надання допомоги дітям-сиротам, багатодітним та неповним сім'ям, самотнім матерям, особам похилого віку, людям з інвалідністю, а також іншим категоріям громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах. Така діяльність включає як матеріальну підтримку (продукти харчування, одяг, засоби гігієни), так і соціально-психологічний супровід, консультування та організацію дозвілля.

Окремим напрямом роботи є розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Волонтери сприяють популяризації сімейних форм виховання, допомагають у проведенні інформаційно-просвітницьких заходів, підтримують прийомні сім'ї та дитячі

будинки сімейного типу, а також беруть участь у заходах, спрямованих на соціальну адаптацію дітей.

Важливою складовою діяльності громадських та благодійних організацій є також соціально-профілактична робота з молоддю. Волонтери проводять бесіди, тренінги, тематичні зустрічі, акції та інформаційні кампанії, спрямовані на запобігання негативним явищам у молодіжному середовищі: вживанню алкоголю, тютюну, наркотичних речовин, а також на профілактику ВІЛ/СНІДу та інших соціально небезпечних явищ. Значна увага приділяється роботі з молоддю, яка перебуває у кризових ситуаціях або має ризик девіантної поведінки.

Крім того, волонтерські організації активно залучаються до організації соціального супроводу та інтеграції молоді в суспільство. Це передбачає підтримку у працевлаштуванні, розвиток творчих здібностей, сприяння самореалізації, організацію змістовного дозвілля, а також формування життєвих навичок, необхідних для успішної соціалізації.

Важливою формою роботи є також проведення благодійних акцій, концертів, ярмарків, конкурсів, спортивних змагань та інших масових заходів, які сприяють не лише збору ресурсів для допомоги, але й формуванню культури взаємодопомоги та соціальної відповідальності в суспільстві.

Таким чином, волонтерська діяльність у громадських та благодійних організаціях є багатофункціональною системою, що охоплює соціальну підтримку, профілактику негативних явищ, виховну та просвітницьку роботу. Вона сприяє формуванню гуманістичних цінностей, розвитку громадянської активності та підвищенню рівня соціальної згуртованості суспільства

Феномен волонтерства розглядається сучасними дослідниками як складне соціальне явище, що може бути інтерпретоване через низку наукових підходів: аксіологічний, гуманістичний, системний, особистісно-діяльнісний, смислоорієнтований та контекстний. Така багатовимірність дозволяє розглядати волонтерську діяльність не лише як форму суспільно корисної практики, а й як важливий чинник розвитку особистості та суспільства загалом.

Особливої уваги заслуговує особистісно-діяльнісний підхід, у межах якого волонтерство постає як важлива умова становлення, саморозвитку та самореалізації особистості. У процесі волонтерської діяльності формуються такі якості, як ініціативність, самостійність у прийнятті рішень, відповідальність, здатність до співпраці та орієнтація на гуманістичні цінності. Волонтерство створює простір для активної соціальної взаємодії, де особистість набуває досвіду вирішення реальних соціальних проблем.

Волонтерами найчастіше є представники молоді та студентства, для яких участь у волонтерській діяльності виступає важливим ресурсом соціального становлення та професійного зростання. Саме в цьому середовищі волонтерство виконує функцію своєрідного «майданчика практичного досвіду», де поєднуються навчання, соціальна активність і професійна орієнтація.

Реалізуючи спільні соціально значущі цілі, волонтер не лише сприяє вирішенню актуальних суспільних проблем, але й долучається до формування так званого соціального капіталу – мережі довіри, взаємодопомоги та співпраці між людьми. Одночасно відбувається накопичення індивідуального людського капіталу, який включає знання, навички, ціннісні орієнтації та практичний досвід, здобутий у процесі добровільної діяльності.

Таким чином, волонтерська діяльність виступає важливим інструментом соціалізації особистості, сприяє її професійному та духовному розвитку, а також формує активну громадянську позицію, що є особливо актуальним у сучасних умовах розвитку суспільства.

Соціалізація волонтера відбувається як багаторівневий процес взаємодії особистості з іншими людьми, соціальними групами та інституціями. На особистісному рівні вона реалізується через безпосереднє спілкування з іншими учасниками волонтерського руху, отримувачами допомоги, координаторами та фахівцями соціальної сфери. На соціальному рівні – через взаємодію з громадськими організаціями, державними структурами, освітніми закладами та іншими соціальними інституціями, що залучені до реалізації волонтерських програм.

У межах діяльності волонтерських організацій і центрів створюються сприятливі умови для розвитку особистості волонтера. Це відбувається через розширення кола соціальних контактів, участь у неформальних зустрічах зі спеціалістами різних галузей, проведення майстер-класів, тренінгів, тематичних вечорів та інших інтерактивних заходів. Подібна діяльність сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, розвитку морально-етичних якостей, зміні ставлення до себе й оточення, а також засвоєнню соціальних норм і моделей поведінки.

Як зазначає Л. І. Романовська, волонтерство як засіб соціалізації доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах. По-перше, як ресурс соціальної роботи, що створює більш сприятливі умови для соціалізації населення на різних рівнях, зокрема на рівні громади, шляхом надання волонтерської допомоги іншим. По-друге, як інструмент формування оптимальних умов соціалізації самих учасників волонтерського руху через їх активне залучення до соціально значущої діяльності та спрямування їхньої енергії у конструктивне, соціально корисне русло.

Участь у волонтерській діяльності дає змогу особистості отримати глибше розуміння соціальних проблем, сформувати реалістичне уявлення про умови життя різних соціальних груп, набути нових практичних навичок і досвіду. Особливо важливими є розвиток комунікативних здібностей, формування досвіду ділового спілкування та професійної взаємодії, а також можливість самоствердження через усвідомлення власної корисності для суспільства.

Таким чином, волонтерська діяльність виступає потужним чинником соціалізації особистості, забезпечуючи її включення в систему соціальних відносин, розвиток соціальної активності та формування зрілої громадянської позиції.

Отже, волонтер, здійснюючи добровільну діяльність, одночасно формує як індивідуальний, так і соціальний капітал. Індивідуальний (особистісний) капітал вибудовується через розширення кола соціальних контактів, формування довіри з боку отримувачів допомоги, набуття комунікативного та організаційного досвіду. У свою чергу, участь у діяльності волонтерських організацій сприяє створенню та

зміцненню соціального капіталу, який забезпечує ефективну взаємодію між учасниками спільної діяльності та спрямований на досягнення суспільно значущих цілей. Як зазначає О. О. Проценко, волонтерство в організаціях дозволяє усвідомити значущість соціального капіталу та формує вміння і навички його накопичення й використання.

Важливою складовою волонтерської діяльності є її пізнавальна функція, яка проявляється у набутті нових знань, умінь та практичного досвіду. У процесі волонтерської роботи формуються такі компетентності, як комунікативні навички, лідерські якості, ініціативність, здатність до публічних виступів, організаційні вміння. Залежно від напряму соціального проєкту, в якому бере участь волонтер, він отримує різноплановий досвід, необхідний для вирішення практичних завдань соціальної сфери.

Особливого значення волонтерська діяльність набуває у студентському середовищі, оскільки вона виступає важливим чинником особистісного та професійного становлення майбутніх фахівців. Участь студентів у волонтерських ініціативах сприяє розвитку соціальної відповідальності, формуванню професійних компетентностей, закріпленню теоретичних знань на практиці, а також набуттю досвіду реальної соціальної взаємодії. У цьому контексті особливої ваги набуває функція професіоналізації волонтерської діяльності.

Студенти-волонтери долучаються до різних напрямів соціально значущої роботи, зокрема у сферах соціального захисту населення, охорони довкілля та благоустрою територій, профілактики залежностей, популяризації здорового способу життя, правозахисної діяльності, збереження культурної та історичної спадщини, а також у сфері освіти, науки й культури. Крім того, вони активно беруть участь у реалізації громадських ініціатив, освітніх програм, діяльності молодіжних центрів, семінарах, круглих столах та інших формах соціальної активності.

Важливим напрямом студентського волонтерства є участь у практично орієнтованих проєктах, зокрема в юридичних клініках при закладах вищої освіти, де здобувачі освіти надають безоплатну правову допомогу, організовують

просвітницькі заходи та взаємодіють із практикуючими фахівцями. Така діяльність не лише сприяє розвитку професійних умінь, а й формує правову культуру та громадянську свідомість.

Таким чином, волонтерська діяльність виступає важливим ресурсом формування соціального та професійного капіталу особистості, особливо у студентської молоді, забезпечуючи її успішну соціалізацію та підготовку до майбутньої професійної діяльності.

З. П. Бондаренко підкреслює багатовимірність поняття «волонтерство» у сучасній педагогічній науці та практиці, розглядаючи його як складне соціально-педагогічне явище, що виконує низку важливих функцій. Зокрема, дослідниця визначає волонтерство як ресурс соціально-педагогічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, форму прояву активної громадянської позиції молоді, засіб допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, а також як інструмент формування готовності студентів до роботи у волонтерських об’єднаннях в умовах непередбачуваних ситуацій.

Крім того, волонтерство трактується як своєрідний бренд волонтерських центрів закладів освіти та сучасний стиль благодійної діяльності. Дослідниця наголошує, що доброчинність, ініційована молоддю студентського віку, поступово стає не лише формою діяльності, а й елементом способу життя, ціннісною орієнтацією та складовою світоглядної позиції особистості.

У свою чергу, В. Л. Голуб зазначає, що волонтерська діяльність має особливе значення у процесі професійного становлення майбутніх фахівців, оскільки сприяє формуванню професійно важливих якостей, розвитку практичних умінь і навичок. Завдяки участі у волонтерських проєктах студенти отримують можливість саморозвитку як майбутні професіонали, що особливо важливо для таких спеціальностей, як соціальна робота, психологія, юриспруденція, медицина та інші соціально орієнтовані професії.

Н. І. Грищенко акцентує увагу на тому, що волонтерська діяльність сприяє розширенню світогляду молоді, розвитку інтелектуального потенціалу, а також реалізації творчих і лідерських здібностей. Особливо значущим у цьому контексті

є соціальне проєктування, яке передбачає участь молоді у розробці та реалізації волонтерських ініціатив. Саме така діяльність формує навички командної роботи, відповідальності, організаційного мислення та сприяє підвищенню рівня соціальних компетентностей волонтерів.

Отже, наукові підходи українських дослідників підтверджують, що волонтерська діяльність є важливим чинником професійного становлення студентської молоді, розвитку її громадянської активності, соціальної зрілості та особистісного зростання.

А. І. Конончук наголошує, що принципи гуманізму та милосердя, які є фундаментом волонтерської діяльності, виступають важливим чинником професійного становлення та розвитку особистості майбутнього фахівця. Участь студентів у волонтерській роботі забезпечує їм можливість отримати глибші знання щодо соціальних проблем, сформувати реалістичні уявлення про спосіб життя різних соціальних груп, а також набути широкий спектр загальних і професійних навичок. Серед них особливо важливими є комунікативні компетентності, досвід міжособистісного та ділового спілкування, що безпосередньо сприяє процесу професійної самореалізації.

У межах свого дослідження А. І. Конончук визначає низку важливих надбань студентів-волонтерів у контексті їхнього професійного становлення, зокрема:

– можливість перевірки теоретичних знань і практичних умінь у реальних умовах соціальної роботи;
– здійснення самодіагностики професійної придатності;
– формування стійкої соціально-ціннісної мотивації до майбутньої професійної діяльності;
– набуття додаткових фахових знань зі спеціальності;
– розвиток навичок взаємодії з клієнтами та професійним середовищем;
– ознайомлення з сучасними методиками та технологіями соціальної роботи.

У свою чергу, І. С. Литвиненко розглядає волонтерську діяльність як важливий позанавчальний ресурс професійного розвитку студентської молоді, зокрема

майбутніх психологів. Дослідниця підкреслює, що волонтерство сприяє професіоналізації особистості студента, формуванню стійкого інтересу до обраної спеціальності, розвитку професійної відповідальності та здатності до рефлексії власного досвіду.

Крім того, участь у волонтерській діяльності забезпечує формування ціннісних орієнтацій, усвідомлене професійне самовизначення з урахуванням індивідуальних особливостей особистості, розвиток комунікативних здібностей та вміння ефективно взаємодіяти з людьми різного віку та соціального статусу. Важливим є також те, що волонтерство підвищує пізнавальну активність студентів, сприяє формуванню практичного досвіду та психологічної готовності до самостійної професійної діяльності після завершення навчання у закладі вищої освіти.

Таким чином, наукові позиції дослідників підтверджують, що волонтерська діяльність є важливим інструментом професійного та особистісного розвитку студентської молоді, забезпечуючи інтеграцію теоретичних знань із практичним досвідом соціальної роботи.

2.2. Особливості організації волонтерської діяльності в умовах воєнного стану

Щороку 5 грудня у багатьох країнах світу відзначають Міжнародний день волонтера, який був започаткований Генеральною Асамблеєю Організації Об’єднаних Націй у 1985 році. Такі цінності, як милосердя, доброта, співпереживання, благодійність і готовність допомагати іншим, завжди були притаманні українському народові.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України, здійснивши наступ уздовж усього державного кордону та з боку Білорусі. Збройні сили України, Національна гвардія, правоохоронні органи та сили територіальної оборони дали рішучу відсіч агресору. Водночас значна кількість громадян, які не брали безпосередньої участі

у бойових діях, активно долучилися до допомоги державі в тилу, займаючись волонтерською діяльністю.

У зв'язку з цим в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває питання правового регулювання волонтерської діяльності в Україні. Волонтерська допомога сьогодні є важливою складовою системи підтримки як військових, так і цивільного населення, особливо внутрішньо переміщених осіб та людей, які проживають у районах проведення бойових дій.

Президент України наголосив, що саме волонтерський рух став одним із чинників незламності українського народу, адже ще з 2014 року волонтерство відіграє важливу роль у підтримці держави та продовжує зміцнювати Україну в умовах сьогодення. Українцям завжди були притаманні небайдужість, взаємодопомога та готовність підтримати інших у складні часи, тому поняття «українці» та «волонтери» сьогодні нерідко ототожнюються.

В умовах повномасштабної війни, яку Росія розв'язала проти України, а також складної військово-політичної та соціально-економічної ситуації, волонтерська діяльність набула особливого значення. Ризикуючи власним життям, волонтери надають допомогу всім, хто її потребує: організовують евакуацію населення у безпечніші регіони, забезпечують людей продуктами харчування, медикаментами, необхідними речами, а також надають психологічну та правову підтримку. Основу волонтерської діяльності становлять принципи гуманності, добровільності, законності, рівності, безоплатності та неприбутковості.

Для України, як і для багатьох країн світу, волонтерство є надзвичайно важливим суспільним явищем. Насамперед воно виступає ефективним засобом розв'язання соціальних проблем окремої людини, громади та суспільства загалом, особливо в умовах недостатньої державної підтримки. Крім того, волонтерська діяльність сприяє впровадженню нових ідей, нестандартних підходів та інноваційних методів подолання складних життєвих ситуацій. Саме завдяки волонтерству нерідко вдається знаходити вихід із проблем, які на перший погляд здаються безнадійними.

Водночас волонтерство є важливим способом активної участі громадян у суспільному житті та покращенні якості життя населення. Через волонтерську діяльність люди мають можливість не лише допомагати іншим, а й привертати увагу до актуальних проблем суспільства та сприяти їхньому вирішенню.

У підсумковому документі «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», ухваленому під час Саміту Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку в 2015 році, волонтерські організації та ініціативи визначено важливими учасниками процесу досягнення 17 Цілей сталого розвитку та 169 відповідних завдань.

На думку міжнародних експертів, волонтерська діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Насамперед волонтерство сприяє розвитку громадянської активності, підтримує соціальну інтеграцію населення, посилює суспільну солідарність і формує відповідальність громадян за результати суспільного розвитку. Крім того, волонтерська діяльність є ефективним засобом залучення широких верств населення до вирішення актуальних соціальних проблем.

Волонтерство також створює можливості для активної участі громадян і громад у власному розвитку. Завдяки участі у волонтерських ініціативах люди набувають нових знань, розвивають навички, підвищують рівень стійкості та формують почуття відповідальності за добробут своєї громади. Колективна та індивідуальна волонтерська діяльність сприяє зміцненню соціальної згуртованості, довіри між людьми та досягненню довготривалих позитивних результатів.

Важливим аспектом є й те, що волонтери здатні надавати технічну підтримку, допомагати у розвитку потенціалу громад та забезпечувати базові соціальні послуги. Вони сприяють передачі практичного досвіду, професійних навичок і поширенню ефективних методів роботи у різних сферах суспільного життя.

Волонтерські організації часто виступають посередниками між державою та громадою, поєднуючи державні стратегії із добровільними ініціативами

населення. Також волонтери відіграють значну роль у формуванні суспільної свідомості, підвищенні рівня обізнаності населення щодо актуальних проблем та стимулюванні позитивних змін у суспільстві.

Крім того, волонтерська діяльність може сприяти оцінюванню результатів реалізації Цілей сталого розвитку. Волонтери беруть участь у зборі необхідної інформації, надають експертну підтримку та допомагають впроваджувати партисипативні підходи до планування, контролю й моніторингу суспільних процесів.

Світовий рейтинг благодійності є міжнародним дослідженням, яке щорічно проводить британська благодійна організація Charities Aid Foundation на основі результатів глобального опитування компанії Gallup. У дослідженні беруть участь понад 150 тисяч респондентів із 153 країн світу. Це одне з найбільших міжнародних досліджень у сфері благодійності, яке дозволяє оцінити рівень розвитку доброчинності у світі, простежити тенденції її розвитку та надати рекомендації щодо благодійної діяльності й корпоративної соціальної відповідальності для урядів, громадських організацій, бізнесу та громадян.

Позиція країни у світовому рейтингу визначається на основі трьох основних показників: здійснення громадянами грошових пожертв на благодійність, участь населення у волонтерській діяльності та надання допомоги незнайомим людям, які її потребують. За результатами дослідження CAF World Giving Index у 2022 році в усьому світі спостерігалося зростання рівня благодійності та допомоги людям у порівнянні з попередніми роками. Україна піднялася з 20-го на 10-те місце у світовому рейтингу, ставши єдиною європейською державою, яка увійшла до першої десятки країн за рівнем благодійності та волонтерської активності.

Важливу роль у наданні допомоги населенню в умовах повномасштабної війни відіграють благодійні та гуманітарні організації. Зокрема, представники обласної організації Товариство Червоного Хреста України повідомляли, що з початку повномасштабного вторгнення їхня діяльність охопила понад мільйон осіб. Значна увага приділялася забезпеченню цивільного населення продуктовими наборами, засобами гігієни, медикаментами та іншими необхідними речами.

Також активно здійснювалася психосоціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб та дітей.

Окремим напрямом діяльності стала евакуація та підтримка осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення. Завдяки роботі волонтерів і гуманітарних організацій вдалося організувати допомогу для великої кількості людей, які постраждали внаслідок воєнних дій, що підтверджує вагому роль волонтерського руху у забезпеченні соціальної підтримки населення України.

На Харківщині було створено Раду волонтерів – незалежний координаційний орган, діяльність якого здійснюється у взаємодії з Харківська обласна військова адміністрація. Основною метою Ради є координація волонтерської діяльності та забезпечення рівномірного розподілу гуманітарної допомоги між населеними пунктами Харківської області. До складу Ради вже увійшли понад 30 благодійних фондів та громадських організацій. Серед першочергових напрямів діяльності визначено забезпечення жителів деокупованих територій медикаментами, будівельними матеріалами, продуктами першої необхідності, а також організацію евакуаційних заходів.

Одним із ключових міжнародних документів, що регулюють волонтерську діяльність, є Загальна декларація волонтерів, прийнята 14 вересня 1990 року в Парижі під час XI Всесвітньої конференції International Association for Volunteer Effort. Ця міжнародна організація була заснована у 1970 році та регулярно проводить всесвітні конференції, присвячені розвитку волонтерського руху.

У зазначеній декларації волонтерство визначається як важливий інструмент соціального, економічного, культурного та екологічного розвитку суспільства. Наголошується, що волонтерська діяльність є добровільним вибором людини, який відображає її особисті переконання, активну громадянську позицію та прагнення брати участь у житті суспільства через діяльність громадських об’єднань і спільнот. Волонтерство сприяє підвищенню якості життя населення, зміцненню суспільної солідарності, задоволенню потреб громадян, розвитку справедливого та мирного суспільства, а також підтримує економічний і соціальний розвиток держав.

На сьогодні цей документ є основою для формування національних концепцій, програм і декларацій у сфері волонтерської діяльності в різних країнах світу. Він не лише визначає головні цінності волонтерства, а й окреслює основні принципи функціонування волонтерських організацій та спільнот.

У січні 2001 року під час XVI Всесвітньої конференції добровольців Міжнародною радою директорів Міжнародної асоціації волонтерських зусиль було ухвалено Декларацію про волонтерську діяльність. У документі закріплено основні принципи волонтерської діяльності, серед яких – рівність права на участь у волонтерстві для всіх людей незалежно від раси, віросповідання, соціального статусу чи фізичних можливостей, повага до людської гідності та культурних особливостей кожної людини, надання допомоги на засадах партнерства, взаємопідтримки та гуманності.

Крім того, декларація підкреслює важливість поєднання особистих і суспільних потреб, розвитку колективної відповідальності, а також розглядає волонтерство як засіб набуття нових знань, практичних навичок і розвитку творчого потенціалу людини. Волонтерська діяльність сприяє формуванню активної громадянської позиції, ініціативності та залученню людей до суспільно корисної діяльності.

За роки незалежності України державою було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку та розвиток волонтерського руху на національному рівні. Основні засади соціального захисту населення закріплені у Конституція України, у якій Україна визначається як соціальна держава. Це передбачає створення умов для забезпечення прав і свобод людини, підтримки осіб з інвалідністю, малозабезпечених громадян, людей похилого віку, безробітних та інших категорій населення, які потребують особливого соціального захисту й допомоги з боку держави.

Волонтерська діяльність в Україні розглядається як одна із форм благодійної діяльності. У Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійна діяльність визначається як добровільна особиста або майнова допомога, спрямована на досягнення суспільно корисних цілей без

отримання прибутку, матеріальної вигоди чи будь-якої компенсації для благодійника.

Також правові засади благодійної діяльності закріплені у Закон України «Про Товариство Червоного Хреста України», де зазначено, що благодійна діяльність пов'язана з наданням підтримки та допомоги людям, які її потребують, на основі принципів гуманності, милосердя та взаємодопомоги. Така діяльність здійснюється безкорисливо та не має на меті отримання прибутку чи іншої особистої вигоди.

Розглядаючи благодійну діяльність, важливо звернути увагу на поняття гуманітарної допомоги. У Закон України «Про гуманітарну допомогу» гуманітарна допомога визначається як цільова безоплатна допомога адресного характеру, що може надаватися у грошовій або натуральній формі, у вигляді добровільних пожертв, безповоротної фінансової підтримки, виконання робіт чи надання послуг.

Така допомога надається як українськими, так і іноземними донорами з гуманних міркувань особам, які потребують підтримки в Україні або за її межами. Підставами для отримання гуманітарної допомоги можуть бути соціальна незахищеність населення, складне матеріальне становище, надзвичайні ситуації, спричинені стихійними лихами, аваріями, епідеміями, екологічними чи техногенними катастрофами, а також тяжкі захворювання окремих осіб. Основною метою гуманітарної допомоги є забезпечення підтримки людей, життя та здоров'я яких опинилися під загрозою через складні життєві обставини.

19 квітня 2011 року в Україні було ухвалено Закон України «Про волонтерську діяльність», який став основним нормативно-правовим актом у сфері регулювання волонтерського руху. У цьому законі визначено поняття волонтерської діяльності та волонтерської допомоги, закріплено основні принципи волонтерства, напрями його реалізації, а також правовий статус волонтерів, волонтерських організацій і установ, що залучають волонтерів до своєї діяльності. Крім того, документ регламентує порядок організації волонтерської роботи та питання фінансової звітності.

Відповідно до закону, волонтерська діяльність трактується як добровільна, соціально спрямована та неприбуткова діяльність, що здійснюється шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтером визнається фізична особа, яка за власним бажанням бере участь у суспільно корисній діяльності без отримання матеріальної вигоди.

Також законодавством передбачено, що органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані створювати належні умови для розвитку волонтерської діяльності, сприяти підвищенню її суспільного значення, підтримувати волонтерські ініціативи та заохочувати діяльність волонтерів в Україні.

Важливість волонтерської праці підкреслюється і в інших нормативно-правових актах, зокрема у Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» та Закон України «Про соціальні послуги». У цих документах добровільна діяльність волонтерів визнається необхідною, суспільно значущою та корисною для розвитку соціальної сфери й підтримки населення.

Закон України «Про громадські об'єднання», ухвалений 22 березня 2012 року, визначає правові засади діяльності різних громадських об'єднань в Україні, включаючи неприбуткові організації, які можуть залучати волонтерів до своєї роботи. У цьому нормативному акті окреслено принципи створення та функціонування громадських об'єднань, встановлено обмеження щодо їх діяльності, визначено права та обов'язки, а також регламентовано засади взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Окрему увагу приділено питанням фінансової звітності та відповідальності таких організацій.

Міжнародні експерти з питань волонтерства та соціального розвитку виокремлюють ключові характеристики волонтерської діяльності. Насамперед, вона має бути неприбутковою, тобто не передбачати отримання фінансової вигоди. По-друге, вона ґрунтується на добровільному виборі людини та її особистому бажанні брати участь у суспільно корисній діяльності. По-третє, волонтерство повинно приносити користь не лише самій особі, а й іншим людям або суспільству в цілому.

У межах цієї концепції також виділяють основні типи волонтерської діяльності, серед яких: взаємодопомога та самодопомога, надання послуг іншим людям у форматі благодійності, громадянська участь або виконання громадського обов'язку, а також інформаційно-просвітницька та адвокаційна діяльність, спрямована на проведення суспільних кампаній.

Дослідниця О. А. Трубнікова визначає низку критеріїв, які дозволяють відмежувати волонтерську діяльність від інших форм добровільної активності. До них належать: ініціативність особи, суспільно корисний характер діяльності, відсутність очікування фінансової винагороди, здійснення діяльності у вільний час, відсутність спрямованості на вирішення власних проблем, виконання роботи як форми праці, а також відсутність обов'язкового включення до ієрархічної структури організації.

Отже, одним із ключових завдань держави залишається створення сприятливих умов для розвитку волонтерської діяльності, її підтримки та подальшого вдосконалення в Україні.

Під час пленарного засідання Верховної Ради України 15.08.2022 року було ухвалено законопроєкти №7363 «Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності» та №7364 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Росії проти України».

Закон України №7363 передбачає низку важливих нововведень, зокрема розширення напрямів волонтерської діяльності. Також ним поширюється дія положень статті 6 Закону України «Про волонтерську діяльність», яка регулює порядок та розмір виплати одноразової грошової допомоги у випадку загибелі або отримання інвалідності волонтера внаслідок поранення, травми чи каліцтва, на осіб, які здійснюють волонтерську діяльність у сфері протидії збройній агресії на всій території України, з урахуванням умов воєнного стану. Окрім того, закон створює правові передумови для розробки та впровадження загальнодержавних програм, спрямованих на підтримку та розвиток волонтерства.

Закон України №7364 вносить зміни до Податкового кодексу України та спрямований на стимулювання розвитку волонтерської діяльності й діяльності неприбуткових організацій в умовах воєнного стану. Зокрема, передбачається виключення з оподатковуваного доходу волонтера витрат неприбуткових організацій, пов'язаних із медичними оглядами та вакцинацією. Також визначено, що не оподатковуються витрати на відрядження волонтерів, включаючи проїзд, проживання, харчування, телефонні розмови, оформлення документів (паспортів, дозволів на в'їзд, страхування та інші необхідні витрати).

Крім того, законом встановлено, що операції з ввезення гуманітарної допомоги, здійснені громадськими та благодійними організаціями, не включаються до розрахунку суми для обов'язкової реєстрації платником ПДВ.

Таким чином, ухвалені законодавчі зміни спрямовані на посилення правового та соціального захисту волонтерів, спрощення їхньої діяльності та створення сприятливих умов для розвитку волонтерського руху в Україні в умовах воєнного стану.

Отже, аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить, що волонтерська діяльність в Україні є чітко врегульованою на законодавчому рівні та розглядається як важливий елемент соціальної політики держави. Прийняття та вдосконалення відповідних законів спрямоване на розширення можливостей волонтерського руху, підвищення рівня його правового захисту, а також створення сприятливих умов для активної участі громадян у суспільно корисній діяльності.

Особливої актуальності набули законодавчі зміни, ухвалені в умовах воєнного стану, які забезпечують додаткові гарантії волонтерам, спрощують їхню діяльність та стимулюють розвиток благодійного сектору. Це свідчить про посилення ролі волонтерства як важливого ресурсу підтримки держави, суспільства та найбільш вразливих категорій населення. Таким чином, нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності формує основу для її подальшого розвитку, інтеграції в систему соціальної роботи та зміцнення громадянського суспільства в Україні.

2.3. Шляхи оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні (на прикладі волонтерських програм)

Оптимізація та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні є одним із ключових завдань сучасного етапу розвитку громадянського суспільства, особливо в умовах воєнного стану та зростання соціальних потреб населення. Волонтерська діяльність потребує постійного удосконалення організаційних механізмів, підвищення рівня координації, ефективного використання ресурсів та впровадження сучасних підходів до управління волонтерськими ініціативами. У цьому контексті особливого значення набувають волонтерські програми, які виступають практичним інструментом реалізації соціально значущих завдань.

Одним із основних шляхів оптимізації волонтерської діяльності є удосконалення процесу планування волонтерських програм. Чітке визначення мети, завдань, цільових груп та очікуваних результатів дозволяє забезпечити системність і цілеспрямованість діяльності. Важливим є також попередній аналіз потреб громади, що дає змогу адаптувати програму до реальних соціальних викликів та підвищити її ефективність.

Не менш значущим напрямом є розвиток організаційного забезпечення волонтерських програм. Це передбачає налагодження чіткої структури управління, розподіл функціональних обов’язків між учасниками, а також забезпечення ефективної взаємодії між координаторами, волонтерами та партнерськими організаціями. Важливу роль відіграє створення прозорих механізмів координації та контролю виконання завдань, що сприяє підвищенню відповідальності учасників процесу.

Окремим напрямом оптимізації є підвищення рівня підготовки волонтерів, які залучаються до реалізації програм. Проведення навчальних тренінгів, семінарів та інструктажів сприяє формуванню необхідних компетентностей, зокрема комунікативних навичок, уміння працювати в команді та діяти в умовах кризових ситуацій. Це безпосередньо впливає на якість надання допомоги та результативність волонтерської діяльності.

Важливим чинником вдосконалення є також впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у процес реалізації волонтерських програм. Використання цифрових платформ, соціальних мереж та онлайн-інструментів дозволяє оперативно координувати діяльність, залучати нових учасників, здійснювати інформаційну підтримку та забезпечувати прозорість реалізації програм. Крім того, ефективність волонтерських програм значною мірою залежить від рівня партнерської взаємодії між державними органами, громадськими організаціями, благодійними фондами та міжнародними структурами. Така співпраця забезпечує розширення ресурсної бази, підвищення масштабів діяльності та посилення соціального впливу волонтерських ініціатив.

Волонтерська програма розглядається як форма об’єднання осіб, які прагнуть позитивних змін у громаді та реалізують волонтерські ініціативи відповідно до її актуальних потреб. Як правило, ефективні волонтерські програми мають сталий і довготривалий характер, що забезпечує системність у вирішенні соціальних проблем.

За результатами загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні» встановлено, що значна частина громадян (67%) займається волонтерством індивідуально. Такий формат діяльності можна розглядати як оперативне реагування на окремі проблеми, однак він не забезпечує комплексного та системного підходу до їх вирішення. У зв’язку з цим участь у волонтерських програмах та залучення до діяльності волонтерських організацій відкриває ширші можливості для учасників, зокрема доступ до людських, професійних, часових і матеріальних ресурсів, що значно підвищує ефективність реалізації ініціатив.

Важливу роль у функціонуванні волонтерських програм відіграє координатор, який має володіти відповідними компетентностями для створення належних умов діяльності волонтерів. До його основних завдань належать організація роботи команди, забезпечення ефективної комунікації, підтримка ініціатив та сприяння сталому розвитку програм. Саме тому підготовка кваліфікованих координаторів є одним із ключових напрямів удосконалення волонтерської діяльності.

Оптимізація волонтерських програм передбачає їх чітке орієнтування на потреби громади. Важливим етапом є визначення актуальних соціальних проблем, які можуть бути вирішені за участі волонтерів, а також розробка відповідних ініціатив для реагування на ці виклики. Такий підхід дозволяє забезпечити адресність допомоги та підвищити соціальну ефективність волонтерської діяльності.

Таким чином, розвиток волонтерських програм як інструменту оптимізації волонтерської діяльності сприяє формуванню системного підходу до вирішення проблем громади, ефективному використанню ресурсів та підвищенню рівня організованості волонтерського руху в Україні.

Структура волонтерської програми передбачає визначення мети, завдань та очікуваних результатів, що дозволяє чітко окреслити її спрямованість і відповісти на запитання: «для чого і для кого реалізується дана програма?». Після аналізу потреб громади та формулювання цілей розпочинаються наступні етапи її реалізації, зокрема менеджмент волонтерів та розробка програмних ініціатив.

Менеджмент волонтерів охоплює комплекс організаційних заходів, таких як пошук і залучення учасників, їх відбір, координація діяльності, а також підтримка мотивації та професійного розвитку. Ефективне управління волонтерами є важливою умовою успішного функціонування програми, оскільки забезпечує стабільність команди та якість виконання поставлених завдань.

Паралельно здійснюється формування ініціатив у межах програми, які мають бути спрямовані на досягнення визначеної мети та очікуваних результатів. При цьому не існує єдиного алгоритму послідовності дій: іноді спочатку формується команда волонтерів, яка спільно розробляє ініціативи відповідно до потреб громади, а іноді спочатку створюються програмні заходи, під які вже залучаються відповідні волонтери або формуються волонтерські групи.

Важливим елементом організації волонтерських програм є також налагодження комунікації з ключовими стейкхолдерами та потенційними партнерами. Врахування їхньої позиції та залучення підтримки сприяє

підвищенню ефективності реалізації програми, розширенню ресурсної бази та забезпеченню її сталості.

Окремої уваги потребує фандрайзингова діяльність, яка полягає у пошуку додаткових ресурсів для забезпечення функціонування волонтерської програми. Деякі ініціативи можуть реалізовуватися без значного фінансування, проте більшість програм потребує матеріальної, фінансової або організаційної підтримки. Це може включати забезпечення місця для проведення зустрічей, канцелярських матеріалів, доступу до інформаційних ресурсів та інших необхідних умов для ефективної діяльності.

Отже, комплексне поєднання чіткої структури програми, ефективного менеджменту волонтерів, продуманих ініціатив, налагодженої комунікації та ресурсного забезпечення є важливими складовими оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні.

Для забезпечення сталого функціонування волонтерських програм та підтримання мотивації волонтерів важливе значення має систематичний моніторинг і оцінювання результатів діяльності, а також їх подальше представлення та публічне висвітлення як серед учасників програми, так і серед партнерів та широкої громадськості. Це сприяє підвищенню рівня довіри до волонтерського руху, формуванню позитивного іміджу та залученню нових учасників.

Окремим елементом організації волонтерських програм виступає організаційне забезпечення, яке включає наявність приміщень, ресурсів та інших необхідних умов для здійснення діяльності. Даний компонент не є строго виокремленим етапом, оскільки може забезпечуватися як у межах фандрайзингової діяльності, так і через партнерську взаємодію зі стейкхолдерами, які можуть надавати матеріальну чи організаційну підтримку.

Волонтерська діяльність, як правило, потребує залучення різних видів ресурсів, зокрема матеріальних, фінансових, кадрових, технічних та інформаційних. До фінансових витрат належать кошти, необхідні для забезпечення загального функціонування програми, зокрема транспортні витрати,

витрати на зв’язок та інші супутні потреби. Матеріальні витрати охоплюють забезпечення волонтерів необхідними засобами для роботи, а також можливе мотиваційне заохочення у вигляді символіки, канцелярських товарів чи іншої атрибутики.

Особистісні витрати пов’язані з внеском координатора, який здійснює організацію, підготовку, інструктаж та супровід волонтерів. Кадрові витрати передбачають залучення додаткового персоналу або партнерських структур для підтримки діяльності програми. Технічні витрати включають забезпечення доступу до засобів комунікації, цифрових платформ і необхідних програмних ресурсів. Інформаційні витрати охоплюють підготовку та поширення матеріалів, які сприяють підвищенню ефективності роботи волонтерів, зокрема навчальних посібників, інструкцій, буклетів, онлайн-курсів та інших інформаційних ресурсів.

Таким чином, ефективна реалізація волонтерських програм потребує комплексного підходу до організаційного забезпечення, раціонального використання ресурсів та системного моніторингу результатів, що є важливими складовими оптимізації волонтерської діяльності в Україні.

Успішність реалізації волонтерської програми значною мірою залежить від діяльності координатора, який виконує ключову організаційно-управлінську функцію. При цьому координатор не здійснює тотального контролю за кожним волонтером, оскільки надмірний контроль є не лише технічно складним, але й може негативно впливати на мотивацію учасників. Натомість його завдання полягає у створенні умов довіри, водночас забезпечуючи дотримання визначених правил і організаційних рамок діяльності.

До основних обов’язків координатора роботи з волонтерами належать: планування та організація набору волонтерів; визначення сфер їх залучення відповідно до потреб програми; розробка опису функціональних обов’язків для кожної волонтерської позиції; проведення відбору, співбесід та закріплення волонтерів за відповідними напрямами діяльності; організація навчання та первинної орієнтації; забезпечення волонтерів необхідними ресурсами для виконання завдань; ведення обліку та документації щодо діяльності волонтерів;

інформаційне забезпечення та популяризація діяльності волонтерської програми; підтримка постійної комунікації з учасниками; надання консультативної та методичної допомоги; а також оцінювання ефективності організації роботи з волонтерами.

Формуючи команду волонтерського проєкту, координатор прагне забезпечити ефективне поєднання компетентностей учасників, раціональний розподіл завдань відповідно до їхніх здібностей та досвіду, а також створення умов для конструктивного вирішення робочих питань. Важливим є забезпечення відкритого інформаційного обміну, швидкого реагування на зміни та впровадження нових підходів у діяльності.

Крім того, значна увага приділяється підвищенню рівня відповідальності та залученості членів команди шляхом їх участі у спільному плануванні, постановці цілей та аналізі результатів діяльності. Такий підхід сприяє розвитку командної взаємодії, зміцненню внутрішньої мотивації та підвищенню ефективності реалізації волонтерських ініціатив.

Важливим аспектом також є створення можливостей для професійного та особистісного розвитку волонтерів, що включає набуття нових знань, навичок, досвіду вирішення нестандартних завдань та розширення власних компетентностей у процесі участі у волонтерській діяльності.

Волонтерська програма розглядається як цілеспрямована та керована діяльність, спрямована на залучення волонтерів до реалізації суспільно важливих проєктів і ініціатив організаційного рівня, зокрема благодійних структур. Найчастіше вона виступає складовою ширшого програмного або проєктного плану та визначає механізми, обсяги й форми залучення волонтерів до діяльності організації.

Волонтерська програма ґрунтується на цінностях і принципах організації, має чітко сформульовані цілі та очікувані результати, передбачає комплекс заходів із волонтерського менеджменту, а також забезпечується відповідними ресурсами й фінансуванням. Важливою її характеристикою є обмеженість у часі, тобто наявність визначених термінів початку та завершення реалізації.

Такі програми можуть бути спрямовані як на реалізацію окремих проєктів (наприклад, залучення волонтерів до роботи дитячих центрів чи соціальних служб), так і на загальну підтримку діяльності організації. У їх створенні та впровадженні беруть участь працівники різних рівнів управління та професійних напрямів, зокрема керівники структурних підрозділів, координатори проєктів, соціальні працівники, юристи, а також фахівці з фінансового менеджменту та бухгалтерського супроводу.

Таким чином, волонтерські програми є важливим інструментом організованого залучення громадян до соціально корисної діяльності, що забезпечує системність, ефективність та сталість волонтерського руху в межах організаційної діяльності.

У контексті шляхів оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні важливе значення має впровадження системного підходу до організації волонтерських програм, в основі яких лежить чітко визначена послідовність взаємопов’язаних активностей, спрямованих на залучення волонтерів та формування з ними ефективної взаємодії. Сукупність таких дій утворює цикл волонтерського менеджменту, який виступає базовим інструментом діяльності фахівців, відповідальних за організацію роботи з волонтерами.

Початковим етапом реалізації волонтерської програми є планування, у межах якого здійснюється формування мети, завдань та очікуваних результатів. Мета визначає кінцевий бажаний результат, якого планується досягти в процесі реалізації програми, та відповідає на питання щодо загальної спрямованості роботи з волонтерами. Вона може стосуватися різних напрямів, зокрема залучення нових соціальних груп до волонтерської діяльності, створення нових можливостей для участі, розширення вже існуючих програм або вдосконалення окремих аспектів роботи з волонтерами.

Завдання волонтерської програми, у свою чергу, конкретизують шлях досягнення поставленої мети і відображають послідовність практичних кроків, необхідних для її реалізації. Вони визначають основні дії, без виконання яких

досягнення запланованих результатів є неможливим, і слугують основою для подальшої організації діяльності.

Таким чином, чітке визначення мети та завдань волонтерської програми забезпечує її структурованість, підвищує ефективність планування та сприяє більш раціональному використанню ресурсів, що в цілому є важливим напрямом оптимізації волонтерської діяльності в Україні.

Сподівані результати у межах волонтерської програми визначаються як конкретні зміни або досягнення, що виникають унаслідок реалізації запланованих заходів. Вони відповідають на запитання про те, який саме ефект буде отримано після виконання всіх визначених цілей і завдань програми, та дозволяють чітко оцінити її результативність. Формулювання очікуваних результатів також сприяє концентрації діяльності волонтерської команди та забезпечує її цілеспрямованість.

Важливо, щоб цілі та завдання волонтерської програми узгоджувалися із загальною стратегією розвитку організації, оскільки ефективна волонтерська діяльність не може існувати відокремлено від її місії, пріоритетів та основних напрямів роботи. Після розроблення плану програми він має бути погоджений із керівництвом організації та відповідальними за реалізацію проєктів особами, що забезпечує його інтеграцію в загальну систему діяльності.

Цілі та завдання також визначають стратегічні пріоритети у роботі з волонтерами, дозволяючи окреслити ключові напрями, на яких зосереджується організація, а також ті аспекти, які на певному етапі можуть не бути першочерговими. Такий підхід забезпечує концентрацію ресурсів і зусиль на найбільш важливих завданнях, що підвищує ефективність досягнення сподіваних результатів.

Водночас волонтерська діяльність, як неприбуткова, добровільна та суспільно корисна форма активності, потребує належного ресурсного забезпечення. Попри те, що праця волонтерів не оплачується, важливим елементом волонтерської програми є її бюджет, який охоплює витрати на залучення, координацію та мотивацію учасників. На практиці під час підготовки

проєктних заявок часто відсутнє чітке розуміння кількості волонтерів та конкретних статей витрат, що ускладнює планування. У зв'язку з цим фахівці з роботи з волонтерами повинні враховувати фінансові вимоги організації та проєкту ще на етапі планування волонтерської програми, що є важливим чинником її успішної реалізації та оптимізації волонтерської діяльності загалом.

Зокрема, фінансове забезпечення волонтерських програм може здійснюватися з різних джерел, що дозволяє підвищити їхню сталість та ефективність. До основних із них належать бюджети програм і проєктів, благодійні внески фізичних та юридичних осіб, організаційні внески під час проведення заходів, а також кошти, отримані в результаті фандрейзингової діяльності. Така диверсифікація джерел фінансування сприяє зменшенню залежності від одного ресурсу та забезпечує стабільність реалізації волонтерських ініціатив.

Важливу роль у підтримці волонтерських програм відіграють партнерські відносини з місцевими підприємцями та представниками бізнесу. Такі партнери можуть надавати різні види допомоги, зокрема подарунки для волонтерів, поліграфічні послуги, харчування, брендовану продукцію або інші необхідні ресурси. Особливо ефективною є співпраця з тими бізнесами, керівники яких мають власний досвід волонтерської діяльності та позитивно оцінюють взаємодію з організаціями, що реалізують волонтерські програми.

Під час бюджетування волонтерської діяльності важливо дотримуватися принципу безоплатності, відповідно до якого волонтер не отримує заробітної плати за свою діяльність, але водночас не повинен нести особисті витрати, пов'язані з виконанням волонтерських завдань. У зв'язку з цим поширеною практикою є часткова або повна компенсація витрат, зокрема на проїзд, харчування, проживання у разі виїзних заходів, а також забезпечення необхідними ресурсами під час участі у вуличних або тривалих акціях.

Додатковими елементами підтримки волонтерів є нематеріальне заохочення, яке включає надання брендованої продукції, проведення неформальних заходів для учасників проєктів, а також вручення сертифікатів,

подяк і рекомендаційних листів. У деяких випадках організації також забезпечують страхування волонтерів, особливо якщо їхня діяльність здійснюється в умовах підвищеного ризику.

Таким чином, належне фінансове та організаційне забезпечення волонтерських програм є важливим чинником їхньої ефективності, що безпосередньо впливає на мотивацію волонтерів, якість реалізації ініціатив та загальну результативність волонтерської діяльності.

Отже, ефективна реалізація волонтерських програм в Україні потребує комплексного підходу до їх організаційного та фінансового забезпечення, що включає диверсифікацію джерел фінансування, розвиток партнерських зв’язків із бізнесом та громадським сектором, дотримання принципу безоплатності волонтерської діяльності, а також застосування матеріальних і нематеріальних форм мотивації волонтерів. У сукупності це сприяє підвищенню результативності волонтерських ініціатив, зміцненню їх сталості та подальшому розвитку волонтерського руху як важливого елементу громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі здійснено теоретичне узагальнення та обґрунтування підходів до організації та оптимізації волонтерської діяльності в сучасних умовах. Розкрито сутність волонтерства, його основні види, форми та роль у розвитку громадянського суспільства. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні та визначено її значення як важливої складової соціальної роботи. Охарактеризовано особливості функціонування волонтерських організацій в умовах воєнного стану, а також основні напрями їх діяльності. Досягнута мета дослідження та виконані поставлені завдання дають підстави для формулювання загальних висновків щодо важливості вдосконалення організації волонтерської діяльності, підвищення її ефективності та впровадження сучасних підходів до оптимізації волонтерських процесів у суспільстві.

1. Відповідно до першого завдання дослідження розкрито теоретичні основи організації волонтерської діяльності в сучасних умовах. Установлено, що волонтерство є важливою складовою громадянського суспільства та системи соціальної роботи, яке ґрунтується на принципах добровільності, безкорисливості, гуманізму та соціальної відповідальності. Воно виконує значущу соціальну функцію, спрямовану на підтримку вразливих категорій населення, подолання соціальних проблем та розвиток громадянської активності.

Визначено основні види та форми волонтерської діяльності, що охоплюють соціальний, гуманітарний, освітній, медичний та інші напрями. Підкреслено, що в сучасних умовах, особливо в період воєнного стану, волонтерський рух набуває особливого значення, розширює масштаби діяльності та урізноманітнює організаційні форми роботи. Це дозволяє більш ефективно реагувати на суспільні виклики та забезпечувати оперативну допомогу різним категоріям населення.

2. Відповідно до другого завдання охарактеризовано нормативно-правове забезпечення та роль волонтерської діяльності у системі соціальної роботи. Встановлено, що правове регулювання волонтерської діяльності в Україні

здійснюється на основі низки законодавчих актів, зокрема Закону України «Про волонтерську діяльність», а також інших нормативно-правових документів, які визначають принципи, напрями, права та обов'язки волонтерів і волонтерських організацій. З'ясовано, що нормативно-правова база сприяє організації, координації та розвитку волонтерського руху, забезпечує його легітимність та взаємодію з державними й недержавними структурами. Визначено, що волонтерська діяльність у системі соціальної роботи виконує важливу функцію додаткового ресурсу соціальної підтримки населення, сприяє розширенню можливостей соціальних служб у наданні допомоги вразливим категоріям громадян та підвищенню ефективності соціального захисту.

3. Відповідно до третього завдання дослідження проаналізовано особливості організації волонтерської діяльності в громадських і благодійних організаціях в умовах воєнного стану. Встановлено, що в умовах повномасштабної війни волонтерські організації значно розширили напрями своєї діяльності, зосередивши зусилля на наданні гуманітарної допомоги, підтримці внутрішньо переміщених осіб, забезпеченні військових необхідними ресурсами, а також на соціально-психологічній підтримці населення.

З'ясовано, що організація волонтерської діяльності в таких умовах характеризується високим рівнем мобільності, оперативності прийняття рішень, гнучкістю управлінських структур та тісною взаємодією з державними органами, міжнародними партнерами та місцевими громадами. Важливу роль відіграє ефективна координація ресурсів, розподіл обов'язків між волонтерами та використання сучасних комунікаційних технологій. Підкреслено, що діяльність громадських і благодійних організацій у воєнний період є ключовим елементом забезпечення соціальної стабільності та підтримки населення.

4. Відповідно до четвертого завдання дослідження визначено шляхи оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в Україні. Встановлено, що підвищення ефективності волонтерського руху потребує удосконалення системи координації діяльності волонтерів, чіткого розподілу обов'язків та

налагодження взаємодії між державними структурами, громадськими та благодійними організаціями.

Обґрунтовано доцільність впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для організації волонтерської діяльності, створення єдиних цифрових платформ для обліку та розподілу ресурсів, а також покращення системи інформування населення про волонтерські ініціативи. Важливим напрямом оптимізації визначено підвищення рівня підготовки волонтерів, розвиток їхніх компетентностей та забезпечення психологічної підтримки для запобігання емоційному вигоранню. Підкреслено, що вдосконалення волонтерської діяльності сприятиме підвищенню її ефективності, розширенню соціального впливу та зміцненню ролі волонтерського руху як важливого ресурсу громадянського суспільства в Україні.

Проведене дослідження не охопило всіх аспектів проблеми, тому у подальших наукових розвідках доцільно зосередити увагу на більш глибокому вивченні шляхів оптимізації та вдосконалення волонтерської діяльності в сучасних умовах, зокрема щодо впровадження інноваційних форм організації волонтерського руху та цифрових інструментів управління волонтерськими ініціативами. Перспективним також є дослідження ефективності взаємодії між державними, громадськими та благодійними організаціями, удосконалення механізмів координації волонтерської діяльності, а також аналіз мотиваційних чинників участі населення у волонтерстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балухтіна О. М. Напрями волонтерської діяльності в сучасній Україні // Слов'янський світ у контексті сталого розвитку : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. (25 верес. 2020 р.). С. 3–12. URL: http://eurasian-institute.org/images/conference/25.09.2020/tezy.pdf (дата звернення: 14.05.2026).

2. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. 2019. № 2(18). С. 130–136.

3. Бондаренко З. П. Соціально-педагогічне волонтерство як бренд сучасної студентської молоді // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2019. С. 130–137.

4. Вєдєнєєв Д. В., Турчак О. В. Волонтерський рух в Україні в ході російсько-української війни: ризики праці та форми державного і громадського визнання // Військово-науковий вісник. Вип. 30. С. 206–216. URL: http://vnv.asv.gov.ua/article/view/153726 (дата звернення: 14.05.2026).

5. Гірченко О., Перетятько В. Дослідження компоненту духовності і структурі ціннісних орієнтацій волонтерів // Вісник Чернівецького національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки». Вип. 126. С. 43–46.

6. Голуб В. Л. Волонтерська діяльність в системі взаємовідносин держави та суспільства : дис. … канд. наук з держ. управління. Київ, 2016. 247 с. URL: http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/59f33cfd-ca50-4ada-ba6e-838a166ddcbc.pdf (дата звернення: 14.05.2026).

7. Голуб В. Л. Роль волонтерської діяльності в освітньо-науковому просторі суспільства та її значення для державного управління // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2013. Вип. 2. С. 160–178.

8. Горєлов Д. М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2015. 36 с.

9. Горєлов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2015. 36 с.

URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter-697e4.pdf (дата звернення: 14.05.2026).

10. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Київ : Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

11. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження. Київ, 2022. С. 70–71.

12. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2(38). С. 73–78.

13. Грекул-Ковалик Т. А. Порушення прав дітей в умовах війни в Україні // Права людини та публічне врядування в сучасних умовах. 2023. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-314-2-8 (дата звернення: 14.05.2026).

14. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. 2017. Вип. 1(13). С. 73–80. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.580256.

15. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17 (дата звернення: 14.05.2026).

16. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 14.05.2026).

17. Калениченко Р. А. Волонтерство в соціальній роботі. Київ : КиМУ, 2018. 86 с.

18. Капська А. Й. Підготовка волонтерів до соціальної роботи. Київ : Дерсоцслужба, 2015. 312 с.

19. Київська обласна військова адміністрація (КОВА). Оперативна інформація станом на 30.03.2022. URL: https://koda.gov.ua/operatyvna-informacziya-stanom-na-1000-30-03-2022/ (дата звернення: 14.05.2026).

20. Київська обласна військова адміністрація (КОВА). Гуманітарна допомога для Київщини. URL: https://koda.gov.ua/gumanitarna-dopomoga-dlya-kyyivshhyny/ (дата звернення: 14.05.2026).

21. Кожухаренко Л. Полідисциплінарність досліджень волонтерського руху // Eminak: Scientific Quarterly Journal. 2018. Т. 2. № 3(23). С. 117–123.

22. Коломієць Л. Т. Психологічні особливості мотивації волонтерської діяльності // Психологічний часопис. 2017. № 5. Вип. 9. С. 79–90.

23. Конончук А. І. Інноваційність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2018. Вип. 24. С. 171–181.

24. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики. Суми : СумДУ, 2020. С. 12.

25. Литвиненко І. С. Роль волонтерства у професіоналізації студентів-психологів // Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського. 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 191–195.

26. Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2012. № 22(8). С. 84–91.

27. Матійчик А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства // Грані. 2016. С. 100–107.

28. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. Київ : Версо-04, 2012. 288 с.

29. Невинна В. Благодійні фонди та проєкти допомоги дітям // Волонтерська платформа. 2023. URL: https://platforma.volunteer.country/posts/blahodiini-fondy-ta-proiekty-dopomohy-ditiam (дата звернення: 14.05.2026).

30. Омецінська М. В. Особливості становлення вітчизняного меценатства // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 103(1). С. 191–197.

31. Панькова О. В., Касперович О. Ю. Український волонтерський рух в умовах збройної агресії // Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21. № 3. С. 277–290.

32. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Ресурсний потенціал волонтерського руху // Український соціум. 2016. № 1(56). С. 65–74. DOI: https://doi.org/10.15407/socium2016.01.065.

33. Погрібна В. Л. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців // Вісник НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. С. 196–202.

34. Семигіна Т. В. Міжнародна соціальна робота // Вісник АПСВ. 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/.

35. Сидоренко О. О. Волонтерський рух у світі та в Україні // Актуальні проблеми психології. 2016. Т. 10. Вип. 28. URL: http://www.appsychology.org.ua/index.php/ua/arkhivvydannia/tom-10/vipusk-28-v-10-mua.

36. Сидоренко К. О. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2013. 234 с.

37. Словник із соціальної роботи. URL: https://slovnyk.me/dict/socialwork (дата звернення: 14.05.2026).

38. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2003. 255 с.

39. Тарасенко Т. Волонтерська діяльність як пріоритет державної молодіжної політики // Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 2. С. 121–129.

40. Український інститут національної пам’яті. Інформаційні матеріали. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vyzvoleni-regiony-materialy-do-richnyci-deokupaciyi/rik-vyzvolennya-kyyivshchyna (дата звернення: 14.05.2026).

41. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена // Грані. 2017. Т. 20. № 7. С. 72–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2017_20_7_10 (дата звернення: 14.05.2026).

42. Шевчук О. В. Волонтерство як соціально-психологічна характеристика особистості // Габітус. 2021. С. 25–28.

43. Alexander J.C. The Civil Sphere / J.C. Alexander. – New York : Oxford University. Press, 2006. 816 p.

44. Clary E.G., Snyder M. The Motivations to Volunteer: Theoretical and Practical Considerations. Current Directions in Psychological Science. 1999. № 8 (5). P. 156–159. URL: http://www.jstor.org/ stable/20182591.

45. Direct and Indirect Effects of Transformational Leadership on Volunteers' Intention to Remain at Nonprofit Organizations / S. Almas et al. Psychosocial Intervention. 2020. № 29. P. 125–132.

46. Dynamics of volunteering and life satisfaction in midlife and old age: Findings from 12 European countries / T. Hansen et al. Soc. Sci. 2018. № 7. P. 78.

47. Generation Z's sustainable volunteering: Motivations, attitudes and job performance / M. Cho et al. Sustainability. 2018. № 5. P. 1400.

48. Global Trends in NGO Law, Volunteering, and Philanthropy. International Center for Not-for-Profit Law. URL: https://www.icnl.org/resources/ globaltrends.

49. Motivations for volunteering and its associations with time perspectives and life satisfaction: A latent profile approach / Y.H. Kee et al. Psychological Reports. 2018. № 121 (5). P. 932–951.

50. Vecina M.L., Marzana D. Motivations for volunteering: do motivation questionnaires measure what actually drives volunteers? TPM. 2019. Vol. 26. № 4. P. 573–587. DOI: 10.4473/TPM26.4.6.